

forsense

Fenntarthatósági attitűdök
visegrádi országok középiskolásai
körében

Kutatási gyorsjelentés

Budapest, 2023. március

Tartalom

Vezetői összefoglaló	3
A kutatásról.....	5
A minták összetétele	7
Környezeti attitűdök	8
A környezet helye az oktatásban.....	9
A környezet védelmével kapcsolatos attitűdök	10
A természet ember általi átalakításával kapcsolatos attitűdök	10
Odafigyelés a természetre és a körülvevő világra	11
Környezettudatos cselekedetek	11
A környezet jobbá tételének képessége.....	12
A környezeti problémák megoldása	12
A klímaváltozással kapcsolatos vélemények	13
Klímaszorongás	14
Lokális identitás	15
Fenntartható divat.....	16
Diagramok.....	17

Vezetői összefoglaló

A Magyarországon, Csehországban és Szlovákiában a 11. osztályos középiskolások körében végzett fenntarthatósággal kapcsolatos kutatás legfontosabb megállapításai a következők:

- A három ország fiataljai összességében nagyon hasonló vélemény- és attitűdmintázattal rendelkeznek a fenntarthatóság témakörében. Minden kisebb-nagyobb eltérés ennek fényében értelmezendő.
- A környezeti attitűdöket vizsgáló NEP-skála átlaga mindhárom országban 37 és 39 pont közé esik, ami kimondottan pozitív környezeti attitűdökről tanúskodik.
- Általában véve a három ország fiataljai verbális szinten magasfokú környezettudatosságról tesznek tanúbizonyságot, annak ellenére, hogy az iskolában saját bevallásuk szerint ez a téma viszonylag kis teret kap. A válaszadók többsége mindhárom országban legfeljebb havonta egyszer, vagy annál is ritkábban foglalkozik iskolai tevékenységek keretében környezetvédelemmel, globális környezeti problémákkal, és csak egy kisebb részük gondolja úgy, hogy tudja, mit kellene tennie a diákoknak az iskolában ahhoz, hogy hozzájáruljanak a fenntartható fejlődéshez. A többség szerint általában véve nincs is törekvés a középiskolákban arra, hogy a minket körülvevő természeti, társadalmi világ összefüggéseit jobban megértessék velük.
- Egyes konkrét, a környezet védelmével kapcsolatos attitűdök mindegyik vizsgált országban a diákok többségére jellemzőek, ugyanakkor a környezetvédelemmel kapcsolatos aktivizmus csak egy kisebbségre. Emellett intő jel, hogy az anyagi áldozatra való hajlandóság alacsony szintje a felnőttekhez hasonlóan már a középiskolások körében is jelen van. Magyarországon a másik két országhoz viszonyítva is alacsonyabb a környezet védelmével kapcsolatos anyagi áldozathozatal hajlandósága.
- A megkérdezett középiskolás tanulók többsége mindegyik vizsgált országban saját bevallása szerint tevékenyen nyitott a természet, a világ rezdüléseire, szépségeire.
- A megkérdezett középiskolások relatív többsége nem ért egyet azzal az általános kijelentéssel, hogy az embereknek joguk volna a saját hasznukra megváltoztatni a környezetet. Ugyanakkor egyes konkrét emberi beavatkozások megítélése meglehetősen eltérő. Például a gyomirtást kifejezetten sokan támogatják mindhárom országban, de különösen Magyarországon. Ezzel ellentétben kifejezetten alacsony a támogatottsága mindhárom országban a fák útépités miatti kivágásának, a termőföldek kiterjesztésének a természet kárára, vagy a mocsarak lecsapolásának és termőfölddé alakításának a szúnyogok elleni harc jegyében.
- Egyes környezettudatos cselekedetek, mint az otthoni világítás takarékos használata, a hulladék megfelelő szelektív szemetesbe dobása utcán, az otthoni szelektív hulladékgyűjtés, vagy a gyaloglás, biciklizés, tömegközlekedés előnyben részesítése az autó használatával szemben, mindhárom ország fiataljainak a többségére jellemző. Magyarország a szelektív hulladékgyűjtés terén némileg el van maradva a másik két országtól.
- Ezzel szemben a környezet védelmével kapcsolatos aktív tájékozódás bármely formája, a fiataloknak csak egy igen kis részére jellemző.

- A mindennapi szokások terén is volna még mit tudatosítani a fiatalok számára, hiszen csak viszonylag kevesekre jellemző az eldobható csomagolású üdítők, energitalok vásárlásának elkerülése, vagy a hűtő zárva tartása addig, amíg kitalálja az illető, mit szeretne kivenni.
- Mindhárom ország fiataljai körében általánosan elfogadott tény a klímaváltozás és annak emberi eredete, valamint annak negatív hatásaival is tisztában van a válaszadók nagy többsége. Mindegyik vizsgált országban a kérdezettek többségénél ezzel a felismeréssel együtt járnak a klímaszorongás egyes tünetei. Ugyanakkor a klímaváltozás felett érzett személyes felelősség miatti feszültség, bűntudat, harag megnyilvánulásai jóval kevésbé jellemzőek a fiatalok körében.
- Országonként a megkérdezett fiatalok mintegy felének van erős lokális identitása, míg kb. egynegyed az aránya azoknak, akiknek inkább nincs kötődésük a lakóhelyükhöz, illetve akik köztes állásponton vannak
- Az fenntarthatóság divattal kapcsolatos explicit szempontok viszonylag kevesek számára játszanak fontos szempontot a ruhavásárlás során. A leggyakrabban említett fair-trade termékek vásárlását is kevesebb mint 40%-tartja fontosnak mindhárom országban.
- Ugyanakkor vannak olyan divattal, ruházkodással kapcsolatos szempontok, amelyek nem közvetlenül, vagy nem kizárólagosan a fenntarthatóság felől értelmezhetők, de ilyen vetületük is van, és gyakrabban azonosulnak vele a három ország fiataljai. Ide tartozik a használt ruhák viselése, vagy adott ruhák többféle módon viselése, amelyek elsősorban a takarékoság kifejeződései, de egyben környezettudatos viselkedésként is értelmezhetők.

A kutatásról

Online kérdőíves kutatást végeztünk 2022. október 7. és december 19. között Csehországban, Magyarországon és Szlovákiában 11. évfolyamos középiskolások körében a fenntarthatósággal kapcsolatos véleményekről, attitűdökről.¹

A válaszadók kiválasztása során törekedtünk arra, hogy a minta reprezentálja az adott középiskolás korosztályt. Ugyanakkor a kutatásban résztvevő három országban a lehetőségekhez igazodó módon történt a mintavétel, ami ezért országspecifikus jellemzőket mutat.

Magyarországon és Csehországban a mintavétel során rendelkezésre állt az oktatási intézmények listája címmel együtt, valamint az adott intézményre vonatkozóan a 2021/22-es tanév 10. évfolyamára járó diákok létszáma. Magyarországon ezen felül az is tudható volt, hogy adott iskolában hány tizedikes osztály volt. Mivel a mintavételkor még egyik országban sem álltak rendelkezésre a 2022/23-as tanév létszámstatisztikái, ezért kénytelenek voltunk az egy évvel korábbi 10. évfolyam adatait használni a mintavétel tervezése során. Ez az a korosztály, akik a 2022/23-as tanévben 11. osztályosak lettek, azaz ők képezték a kutatás célcsoportját.

Magyarországon külön adatbázisban szerepeltek a középiskolák (melyek adatait az Oktatási Hivatal bocsátotta rendelkezésünkre), és a szakképző intézmények (amelyekről a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal szolgáltatott adatot). Csehországban az összes iskolatípusra nézve egyetlen adatbázis szolgált a mintavétel alapjául.

A fentiek figyelembevételével mellett Magyarországon és Csehországban rétegzett PPS (probability proportional to size) mintavételi eljárással választottuk ki a mintába került iskolákat, majd minden iskolában egy-egy 11. évfolyamos osztályt kérdeztünk le az online kérdőív segítségével. Az iskolák egyedi linket kaptak a kitöltéshez, ami segítette a kitöltők iskolai hovatartozásának utólagos beazonosítását. Mivel az osztályokra vonatkozóan nem rendelkezünk listával, ezért a résztvevő osztály kiválasztását a mintába került iskolára bíztuk, arra kérve őket, hogy ez véletlenszerűen történjen. Mindkét országban egy kb. 5000 fős mintát céloztunk meg, de a várható válaszhiány figyelembevételével ennél nagyobb mintát választottunk.²

Mivel Szlovákiában nem rendelkezünk a mintavételhez szükséges listával, ezért itt mindegyik megyei oktatási hatósággal felvettük a kapcsolatot, és arra kértük őket, hogy mindegyik alájuk tartozó intézménybe juttassák el a kérdőív linkjét. Itt tehát teljeskörű kitöltést céloztunk meg, és megyénként készült egy link a kérdőív kitöltéséhez.

---

¹ A kutatás eredetileg mind a négy V4-es országban lekérdezésre került volna, de a lengyel kutatási partner a fieldwork megkezdése előtt sajnálatos módon visszalépett.

² Mint a későbbiekben látni fogjuk, a válaszhiány mindkét országban jelentősebb volt a tervezettnél, ezért a tényleges mintaméret nem érték el a tervezett számot.

A tervezett mintaelemszámhoz képest Magyarországon kisebb, Csehországban és Szlovákiában nagyobb eltérést mutat a minták tényleges elemszáma. Az előbbi két országban ez a tervezettnél jóval mértékű válaszhiányra vezethető vissza.

Csehországban a kiválasztott 530 iskola közül csupán 86-ból érkezett legalább egy teljesen kitöltött kérdőív. Tehát a tervezett 50%-os részvételi arány helyett a kiválasztott iskolák mindössze 16%-a vett részt a kutatásban.

Magyarországon a szakképző intézmények mintamérete közelíti meg jobban a tervezettet, amiben minden bizonnyal szerepe van a felügyeleti hatóság hathatós részvételének a kutatásban. 111 iskolából érkezett kitöltés az eredetileg tervezett 115 helyett. A középiskolák esetében a háromszoros minta is kevésnek bizonyult, végül 71 iskolából kaptunk választ a tervezett 97 helyett.

Szlovákiában is az iskolák alacsony részvételi hajlandósága jelentette a fő okát a viszonylag kis mintának, hiszen elvileg minden szlovákiai közép fokú tanintézménybe eljutott a kérdőív linkje, de csak 1425 kérdőívet töltöttek ki. Emellett a szlovákiai minta reprezentativitását torzítja az a tény is, hogy az önálló oktatási hatóság alá tartozó magániskolákból egyetlen kitöltés sem született, míg egyházi iskolákból mindösszesen két kitöltött kérdőívet kaptunk.

A befejezett kérdőívek közül nem tudtuk figyelembe venni az elemzés során azon kitöltők válaszait, akik

- a kérdőív elején nem járultak hozzá adataik kezeléséhez, vagy
- nem 11. évfolyamos a kitöltő, vagy nem válaszolt arra a kérdésre, hogy hanyadik évfolyamba jár (ez a magyarországi mintákat érintette),
- nem válaszoltak azokra a kérdésekre, amelyek a súlyozáshoz szükségesek voltak (nem, iskolatípus (Szlovákiában), vagy
- Szlovákia esetében akik olyan iskolatípus tanulói, amelyekből mindössze 2-2 kitöltés érkezett (egyházi iskola, speciális iskola).

Az egyes országok kitöltői létszámait az alábbi táblázat tartalmazza. Az utolsó oszlop tartalmazza az elemzéshez használt minták országonkénti méretét:

1. táblázat: A befejezett kérdőívek száma és a tisztított minták mérete országonként

	Befejezett	Tisztított (n)
Magyarország	3831	3434
Csehország	1692	1656
Szlovákia	1425	1387

A minták belső megoszlásainak az alapsokaságoktól vett eltéréseit többszempontú súlyozással korrigáltuk. Ehhez mindegyik országból beszereztük a 2022/23-as tanév iskolánkénti létszámstatisztikáját a 11. évfolyamra vonatkozóan, valamint a tanulók nemi megoszlását. A felhasznált súlyozási szempontok: régió (NUTS-2), iskolatípus, nem. A súlyozás célja, hogy az

egyres országokénti minták megoszlásai a súlyozáshoz használt változók mentén tükrözzék a sokasági arányokat. Az alkalmazott súlyozási eljárás: iteratív arányos illesztés (IPF).

A minták összetétele

A súlyozott minták nemi megoszlása tükrözi az adott évfolyamról rendelkezésre álló nemi megoszlási adatokat. Mindhárom országban enyhe fiú-többslet mutatkozik a 11. évfolyamosok között. (2. táblázat)

2. táblázat: A minták nemi megoszlása (%)

	Fiú	Lány	Összesen
Magyarország	52,6	47,4	100,0
Csehország	51,0	49,0	100,0
Szlovákia	51,3	48,7	100,0

A válaszadók átlagéletkora gyakorlatilag megegyezik Csehországban és Szlovákiában (16,53 ill. 16,56 év), ezzel szemben Magyarországon valamivel magasabb (16,89 év). Az életkori megoszlásból is kitűnik, hogy míg az előbbi két országban a válaszadók többsége 16 évesnek vallotta magát, addig Magyarországon 17 éves volt a legtöbb válaszadó. Az eltérés feltehetőleg abból fakad, hogy Magyarországon korábban kitolódott az iskolakezdés életkora, a kötelező 6 éves kor helyett sokan csak 7 évesen, vagy még később kezdték meg általános iskolai tanulmányaikat. (3. táblázat)

3. táblázat: A minták életkori megoszlása (%)

	15	16	17	18	19	Összesen
Magyarország	,1	25,3	61,1	12,4	1,2	100,0
Csehország	1,7	55,8	34,5	3,9	4,1	100,0
Szlovákia	,4	50,4	43,6	4,0	1,7	100,0

A kérdőívet kitöltő diákok súlyozott regionális megoszlása a NUTS-2 régiók vonatkozásában megegyezik az egyes országok tanulóinak megoszlásával. (4. táblázat)

4. táblázat: A minták regionális megoszlása (%)

Régió	%	Régió	%	Régió	%
Budapest	21,1	Jihovýchod	15,7	Bratislavský Kraj	14,9
Dél-Alföld	12,6	Jihozápad	12,0	Stredné Slovensko	24,3
Dél-Dunántúl	8,4	Moravskoslezsko	11,1	Východné Slovensko	30,8
Észak-Alföld	18,1	Praha	14,9	Západné Slovensko	30,0
Észak-Magyarország	10,7	Severovýchod	14,4	Összesen	100,0
Közép-Dunántúl	11,2	Severozápad	10,0		
Nyugat-Dunántúl	9,6	Střední Čechy	9,9		
Pest Megye	8,2	Střední Morava	12,0		
Összesen	100,0	Összesen	100,0		

Környezeti attitűdök

A környezeti attitűdöket az ún. NEP-skálával vizsgálta a kérdőív. A Dunlap és Van Liere által több mint 40 éve kifejlesztett, és az évek során továbbfejlesztett skála eredetileg 12 majd 15 itemből állt.³ Jelen vizsgálatban ennek Manoli és szerzőtársai által kifejezetten gyerekek számára készített, 10 itemes változata került alkalmazásra.⁴ Az összevont pontszám 10 és 50 közötti értéket vehet fel.⁵ A minta átlaga mindhárom országban meghaladja a 37 pontot, ami kimondottan pozitív környezeti attitűdökről tanúskodik, tekintettel arra, hogy a 30 pontos érték volna a semleges viszonyulás mutatója. A magyarországi indexérték a legmagasabb (38,5 pont), ami belesimul a Fenntarthatósági Témahét kapcsán az előző két évben a magyarországi általános és középiskolai tanulók között nem reprezentatív mintán végzett kutatásban kapott 37,9 és 39,3 pontos átlagok intervallumába. Csehországban 37,9, Szlovákiában pedig 37,4 volt a NEP-skála átlagértéke.

Magyarországon valamivel kisebb a NEP-pontszámok szórása is (5,0 pont), mint a másik két országban (mindkét mintán 5,6 pont), ami arra utal, hogy valamivel kisebbek a véleménykülönbségek a környezettel kapcsolatosan.

A lányok válaszai mindhárom országban valamivel magasabb átlagértéket mutatnak, mint a fiúkéi. Csehországban nagyobb ez az eltérés (3,8 pont), mint a másik két országban (2,6-2,7 pont).

A NEP-skála azon itemjei, amelyeket a skála értékének kiszámítása során az ellentétes értelmű állítás miatt meg kellett fordítani⁶, mindhárom országban a legalacsonyabb átlagos értékelést kapták; egy kivételével minden esetben közepesnél alacsonyabb volt az egyetértés átlagos szintje. Ezzel szemben a többi item átlagos értékelése kifejezetten magasnak mondható, mindegyik országban meghaladja az 5 fokú skálán mért 3,75-ös értéket. 4,2-esnél magasabb átlagértéket csak Magyarországon mértünk, két állítás esetében: „Az embereknek még mindig tiszteletben kell tartaniuk a természet törvényeit.” (4,37), „Ha nem változnak a dolgok, hamarosan nagy környezeti katasztrófát fogunk megélni.” (4,30).

Az országok közötti különbségek minimálisak az egyes itemek átlagértékelését tekintve. A legnagyobb és a legalacsonyabb érték közötti különbség egyetlen esetben sem haladja meg a 0,37 osztályzatot.

A fiúk és lányok által adott válaszok között mindhárom ország esetében a következő állításra vonatkozóan mutatkozott a legnagyobb eltérés: „A növényeknek és az állatoknak ugyanannyi

---

³ Dunlap R. E., Van Liere K. D. (1978) The new environmental paradigm: a proposed measuring instrument and preliminary results. *The Journal of Environmental Education*, 9(4):10-19; Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A Revised NEP Scale. *Journal of Social Issues*, 56, 425-442.

⁴ Manoli C. C., Johnson B., Dunlap R. E. (2007) Assessing children's environmental worldviews: modifying and validating the New Ecological Paradigm Scale for use with children. *The Journal of Environmental Education* 38(4):3-13

⁵ Az összpontszám kiszámítása során a kérdéssor 3., 6., 7. és 9. kérdése, azaz a negatív irányú állítások fordított skálával kerülnek beszámításra.

⁶ Id. 5. lábjegyzet

joguk van élni, mint az embereknek.” Csehországban 22, Magyarországon 18, Szlovákiában pedig 16 pont volt a két nem átlagos értékelése közötti különbség a lányok javára, egy 0-100-as skálára vetítve.

A környezet helye az oktatásban

A tanulók válaszai szerint a környezeti kérdések változó módon vannak jelen az oktatásban. A válaszadók többsége mindhárom országban ritkábban mint havonta többször foglalkozik iskolai tevékenységek keretében környezetvédelemmel, globális környezeti problémákkal. Magyarországon a legmagasabb ez az arány (65%), és Szlovákiában a legalacsonyabb (57%). Fontos megjegyezni, hogy a 2021-es Fenntarthatósági Témahéthez kapcsolódó kutatásban a többség legalább havonta többször foglalkozott ilyen témákkal az iskolában, ami azt jelzi, hogy a nem reprezentatív kutatásban nagyobb arányban vettek részt olyan iskolák tanulói, amelyek eleve nyitottabbak erre a témára.

Az iskolai kirándulás gyakoribb a magyarországi és a szlovákiai 11. évfolyamosok körében, mint Csehországban. Míg az előbbi két országban a tanulók 61 ill. 59 százaléka vesz részt legalább évente többször az iskola által szervezett kirándulásokon, vagy más szabadtéri foglalkozásokon, programokon, addig Csehországban a válaszadóknak mindössze 36%-a számolt be ugyanerről. A magyarországi arányszám megint csak valamivel magasabb a legutóbbi Fenntarthatósági Témahét kapcsán végzett kutatás kétharmados arányánál.

A kérdőív egy külön blokkjával vizsgáltuk azt a kérdést, hogy tanulók tapasztalatai szerint milyen módon, és milyen gyakran foglalkoznak az iskolában a minket körülvevő világ ügyeivel. A hét állítás közül csak egyben jelent meg explicit módon a környezet kérdése: *„Az iskolában foglalkozunk azzal, hogy a gazdaság, a társadalmi ügyek és a környezeti problémák hogyan kapcsolódnak egymáshoz.”* A vizsgálatban résztvevő mindhárom országban a kérdezett tanulók 18-19%-a nyilatkozott úgy, hogy gyakran, vagy nagyon gyakran foglalkoznak ezzel a témával. Mindhárom országban arra vonatkozóan mondták a legtöbben, hogy gyakran, vagy nagyon gyakran teszik az iskolában, hogy *„Amikor az osztályban megvitatunk valamit, lehetőség van különböző álláspontok kifejtésére”*. Ugyanakkor egyedül Csehországban voltak többségben azok a tanulók, akik szerint ez gyakran megtörténik az iskolában. Emellett még egy olyan dolog volt, ami mindhárom helyen viszonylag sokak szerint gyakran megtörténik az iskolában: *„Az iskolában bátorítanak minket, hogy foglaljunk állást és legyen saját véleményünk a felmerülő ügyekben.”* Ezzel szemben a következő két dolog mindhárom országban csak egy kisebbség (max. 20%) szerint történik meg gyakran az iskolában: *„Az iskolában foglalkozunk a múlt, a jelen és a jövő összefüggésével különböző problémákkal kapcsolatban.”*; *„Az iskolában foglalkozunk a helyi és globális problémákkal, valamint a köztük lévő kapcsolattal is.”* Tehát – kiegészítve ezt a két állítást a környezettel kapcsolatos, korábban már említett – a tanulók többsége szerint nincs törekvés a középiskolákban arra, hogy a minket körülvevő természeti, társadalmi világ összefüggéseit jobban megértessék velük.

A fentiek fényében nem meglepő, hogy a tanulóknak csak egy kisebb része (országonként 27-34%-a) gondolja úgy, hogy tudja, mit kellene tennie a diákoknak az iskolában ahhoz, hogy

hozzájáruljanak a fenntartható fejlődéshez. Az arány Magyarországon a legmagasabb. Ennél magasabb, 43-45% közötti, de a többséget el nem érő azok aránya, akik úgy gondolják, hogy tudják, mit kellene tenniük az embereknek otthon ahhoz, hogy hozzájáruljanak a környezeti problémák megoldásához. Hasonló arányban (33-34%) vélik úgy a megkérdezettek, hogy tudják, az embereknek hogyan kellene közösen cselekedniük, hogy hozzájáruljanak a társadalom fenntartható fejlődéséhez. Biztató ugyanakkor, hogy mindhárom országban a diákok többsége (52-63%) úgy gondolja, képes megérteni a különböző álláspontokat, amikor az emberek többféleképpen gondolkodnak egy problémáról. Ez esetben is Magyarországon a legmagasabb az idézett álláspontot osztók aránya.

A környezet védelmével kapcsolatos attitűdök

Egyes, a környezet védelmével kapcsolatos attitűdök mindegyik vizsgált országban a diákok többségére jellemző. Ide tartozik a csapvíz előnyben részesítése a palackozott vízzel szemben (bár itt anyagi szempontok is szerepet játszhatnak), valamint a környezetbarát élelmiszerek vásárlására való hajlandóság. Ugyanakkor a környezetvédelemmel kapcsolatos aktivizmus, így a környezetvédelmi eseményeken, vagy pénzgyűjtési akciókban való részvétel, illetve mások figyelmének felkeltése a környezeti ügy fontosságára mindenütt csak egy kisebbségre (30-40%-ra) nézve igaz, még úgy is, hogy a kérdések feltételes módban fogalmaztak, a készséget, és nem a tényleges tevékenységet vizsgálva.

Az anyagi áldozatra való hajlandóság alacsony szintje, amelyet korábban a felnőttek körében több kutatás kapcsán is kimutattunk, a középiskolások körében is jelen van. A kérdezettek mindössze 14-27%-a ért egyet inkább vagy teljesen azzal az állítással, miszerint *„Ha a szokásosnál több zsebpénzt kapnék, a többitet a környezet védelmére fordítanám.”* Magyarországon a másik két országhoz viszonyítva is alacsonyabb a környezet védelmével kapcsolatos anyagi áldozathozatal hajlandósága.

A természet ember általi átalakításával kapcsolatos attitűdök

A megkérdezett középiskolások relatív többsége, 36-42%-a inkább vagy egyáltalán nem ért egyet azzal az általános kijelentéssel, hogy az embereknek joguk volna a saját hasznukra megváltoztatni a környezetet. Magyarországon utasítják el a legmagasabb arányban ezt a nézetet, és mindenütt kevesebben vannak azok, akik ezzel ellentétes állásponton vannak. Ugyanakkor egyes konkrét emberi beavatkozások megítélése meglehetősen eltérő.

Kifejezetten alacsony a támogatottsága mindhárom országban a fák útépítés miatti kivágásának, a termőföldek kiterjesztésének a természet kárára, vagy a mocsarak lecsapolásának és termőfölddé alakításának a szünyogok elleni harc jegyében. Ezzel szemben a kérdezettek 39-50%-a ért egyet azzal, hogy a gyomokat ki kellene irtani, mert akadályozzák a hasznos növények fejlődését. Mindhárom országban többen értenek egyet ezzel az állítással, mint ahányan nem. Különösen Magyarországon magas a gyomirtás támogatottsága. Emellett

a kérdőív többi kérdéséhez képest meglepően nagy eltérést mutat az egyes országok válaszainak megoszlása azzal az állítással kapcsolatban, hogy *„Jobban tetszik egy jól ápolt pázsit, mint egy buja mező, ahol össze-vissza nőnek a virágok.”* Csehországban mindössze 16% ért inkább egyet vele, míg Szlovákiában 25%, Magyarországon pedig 31%. De mindhárom országban többen vannak a buja mező pártolói, mint a jól ápolt pázsitéi.

Odafigyelés a természetre és a körülvevő világra

Néhány állítás segítségével arra voltunk kíváncsiak, saját állításuk szerint mennyire figyelnek oda a természet és a tágabb környezet rezdüléseire a fiatalok. Noha itt is nagyon hasonlóak egymáshoz a különböző országok tanulóinak válaszai, érdekes különbségek is felfedezhetők. Hasonlóság, hogy mindhárom országban a legtöbben azzal az állítással értenek egyet, hogy *„Néha figyelem a csillagokat éjjel”* (66-74%), és a legkevesebben azzal, hogy *„Időnként szánok időt arra, hogy virágokat szagoljak”* (34-39%). Utóbbi az egyetlen olyan tevékenység a természet, a körülvevő világ megfigyelésével kapcsolatosan felsoroltak közül, amely mindhárom országban csak egy kisebbségre jellemző, és itt a legnagyobbak a nemi különbségek. (A lányok sokkal nagyobb arányban szeretnek virágot szagolni, mint a fiúk). Ezzel szemben Csehországban jóval többen szokták néha figyelni a tovahaladó felhőket, mint másutt, míg Magyarországon a madarakat figyelik és hallgatják többen, mint a másik két országban.

Mindent egybevetve a megkérdezett középiskolás tanulók többsége saját bevallása szerint tevékenyen nyitott a természet, a világ rezdüléseire, szépségeire.

Környezettudatos cselekedetek

Noha a kérdőíves eljárással csak limitáltan lehetséges a tényleges viselkedés vizsgálata, mégis tettünk egy kísérletet arra, hogy egyes környezettudatos cselekedetek elterjedtségét felmérjük a kutatásba bevont három országban. Összesen 14 különböző tevékenységtípus kapcsán kérdeztük meg a kitöltőktől, hogy mennyire jellemzők ezek rájuk. A válaszok mintázata megint nagyon nagy hasonlóságot mutat a három ország esetében. Mindenütt azt mondták a legtöbben magukra nézve jellemzőnek, hogy lekapcsolják a villanyt, ha utolsónak mennek ki egy helyiségből (77-82%). A második legjellemzőbb cselekedet is azonos a három országban: a hulladék megfelelő szelektív szemetesbe dobása utcán. De míg Csehországban 73%, Szlovákiában pedig 68% tartja ezt jellemzőnek magára nézve, addig Magyarországon szignifikánsan kevesen (59%). Csehországban kiemelkedően maga az otthoni szelektív hulladékgyűjtés aránya (70%), szemben Magyarországgal (56%) és Szlovákiával (55%). Még egy olyan tevékenységi forma volt a felsorolt 14 között, amelyet mindhárom országban a válaszadók több mint fele (51-57%) jellemzőnek tartott magára nézve: a gyaloglás, biciklizés, tömegközlekedés előnyben részesítése az autó használatával szemben. Mivel középiskolások

a válaszadók, itt jó eséllyel nem a saját, hanem legalább részben a családi szokások tükröződnek vissza a válaszokban.

A környezet védelmével kapcsolatos aktív tájékozódás bármely formája, legyen szó televízióról, internetről, rendezvényekről, vagy beszélgetésről szülőkkel, barátokkal, a fiataloknak csak egy igen kis részére, tevékenységenként kb. 10-20%-ára jellemző. Emellett azonban vannak olyan hétköznapi cselekedetek is, amelyek összefüggésben állnak a környezettudatossággal, de csak kevesekre jellemző. Ide tartozik az eldobható csomagolású üdítők, energiatalok vásárlásának elkerülése (mindössze 22-23% tesz jellemzően így), valamint a hűtő zárva tartása addig, amíg kitalálja az illető, mit szeretne kivenni (26-28%).

Összességében színes a kép a környezettudatos cselekedetek terén. Egyes, a takarékosággal is összefüggő tevékenységek széleskörben elterjedtek; a hulladékgyűjtés terén is meglehetősen jellemző a tudatosság, ezzel szemben kifejezetten maga a környezet témája csak keveseket mozgat meg, és a mindennapi szokások terén is volna még mit tudatosítani a fiatalok számára.

A környezet jobbá tételének képessége

Négy kérdés segítségével vizsgáltuk, hogy a fiatalok mennyire érzik magukat képesnek a környezet helyzetének, állapotának javítására. A négyből három esetben nem arról van szó, hogy ténylegesen meg is teszik-e ezeket, hanem hogy egyáltalán látnak-e lehetőséget rá. Csupán a negyedik állítás fogalmazott úgy, hogy *„az iskolában segítettem a természet és a környezet minőségének javítását”*, ezáltal valóban tettekre kérdezve. Mindhárom országban a tanulók valamivel kevesebb mint fele (46-47%) érzi magát képesnek arra, hogy valamit tegyen a környezet védelméért. Ugyanakkor ha a saját lakókörnyezetre vonatkozóan tesszük fel ugyanezt a kérdést, akkor jelentős különbség mutatkozik Magyarország és a másik két ország között. Míg hazánkban csupán 29% gondolja úgy, hogy amikor csak akar, segítheti a környezetet a környéken, ahol lakik, addig Csehországban 45%, Szlovákiában pedig 48% képviseli ezt a nézetet.

Mindegyik ország megkérdezett középiskolás tanulói közt csak egy kisebbség (16-27%) véli úgy, hogy az iskolában segítette a természet és a környezet minőségének javítását. Ez esetben a csehországi érték alacsonyabb valamivel a többinél is.

A környezeti problémák megoldása

A kérdőív vizsgálta, hogy a kérdezettek saját véleményük szerint mennyit tesznek a környezet védelméért, és mit várnak más tényezőktől ezen a téren. Kevesebben vannak, akik tesznek is a környezet védelméért, mint ahány képesnek tartják magukat erre. Mindegyik országban a kérdezetteknek csupán egy kisebbsége (23-31%) gondolja úgy, hogy eleget tesz a környezet védelméért. Csehországban valamivel magasabb ez az arány, mint a másik két országban. Csak

valamivel magasabb ez az arány, ha a kortársakhoz viszonyítjuk, mennyit tesz a környezet védelméért. A kérdezettek 27-36%-a gondolja úgy, hogy annyira védi a környezetet, mint más egykorúak. Ezzel az állítással a magyarországi válaszadók értenek egyet a legmagasabb arányban. Magyarországon és Szlovákiában a tetteknél jellemzőbbek az ismeretek: 44 ill. 40% értett egyet azzal az állítással, hogy „A környezet védelmének sok lehetőségét ismerem”. Ezzel szemben Csehországban ez az arány (29%) nem magasabb annál, ahányan úgy vélik, eleget tesznek a környezet védelmében.

A környezeti problémák megoldása kapcsán a kutatókba vetett bizalom a legnagyobb: a fiatalok 52-65%-a bízik abban, hogy a kutatók és tudósok találnak olyan megoldásokat, amelyek hozzájárulnak a környezeti problémák orvoslásához. Magyarországon szignifikánsan magasabb a kutatók iránti bizalom a környezeti problémák kapcsán, mint a másik két országban. Ez az álláspont ugyanakkor nem jelenti, hogy a technikai fejlődés automatikusan elvezetne majd a környezeti problémák megoldásához. A kérdezettek kevesebb mint negyede (22-24%) bizakodik a technikai fejlődés ilyen hatásában, míg mindhárom országban többen vannak, akik kifejezetten elutasítják ezt a nézetet.

A politikusokba vetett bizalom is meglehetősen alacsony: mindössze 22-36% vélekedett úgy, hogy van néhány olyan politikus, aki komolyan foglalkozik környezetvédelmi problémákkal. Minden bizonnyal még alacsonyabb lett volna az egyetértés aránya, ha az állítás nem csak néhány politikus érdeklődésére vonatkozott volna, hanem a politikusok problémamegoldó képességére a környezeti problémák kapcsán. Érdekesség, hogy Csehországban valamivel magasabb a bizalom szintje, mint Magyarországon, vagy Szlovákiában.

A civil szervezetek felé megnyilvánuló bizalom szintje a politikusok és a tudósok között helyezhető el. A kérdezettek 36-43%-a gondolja úgy, hogy a civil szervezetek aktivistái segítenek megoldásokat találni a környezeti problémákra. Magyarországon bíznak a legtöbben a civil aktivisták problémamegoldó képességében környezeti ügyekben.

A klímaváltozással kapcsolatos vélemények

A klímaváltozás megítélésével kapcsolatosan mindhárom országban meglehetősen egyöntetű vélemények fogalmazódtak meg a fiatalok körében. A megkérdezett tanulók 80-86%-a szerint bolygónk klímája változik, nagy többségük teljesen egyetért az ezzel kapcsolatos kijelentéssel. A klímaváltozást határozottan vagy inkább tagadók tábora kb. 2-3 százalékosra tehető mindhárom ország tanulói körében. Nem sokkal alacsonyabb az egyetértők aránya (74-77%) azzal az állítással kapcsolatban, hogy „A klímaváltozás már bizonyított tény”. A tekintetben is jelentős az egyetértés (72-75%), hogy a klímaváltozást főként az emberi tevékenység okozza. Tehát akik szerint létezik klímaváltozás, azok nagy többsége az emberi tevékenységet okolja emiatt.

A klímaváltozással kapcsolatos további, a kérdőívben felsorolt állítással is országonként a megkérdezettek 66-80%-a értett egyet. Az alábbiakban az állításokat és az inkább vagy teljesen egyetértők együttes arányát közöljük:

- *A globális klímaváltozás meg fogja változtatni a környezetünket a következő 10 évben: 66-73%*
- *A klímaváltozása negatív hatással van az életünkre: 72-74%*
- *A globális klímaváltozás befolyásolni fogja a következő generációk életét: 78-80%*

Különösen az utóbbi állítás magas elfogadottsága figyelemre méltó, hiszen ez arra utal, hogy a fiatalok nagy többsége tisztában van azzal, hogy az ő életük más lesz, mint a szüleiké.

Valamivel alacsonyabb volt az egyetértés azzal, hogy mindenki hozzá tud járulni a klímaváltozása csökkentéséhez (64-67%), de fontos eredmény, hogy a klímaváltozás globális folyamatával szemben a tanulók többsége nem tartja magát tehetetlennek.

Klímaszorongás

Egy kérdésblokk nyolc kérdése segítségével a klímaváltozással kapcsolatos negatív érzéseket kívántuk feltárni. Az első négy kérdés a félelem, szorongás érzését járta körbe, a második négy pedig a bűntudatét. Előbbi mindhárom országban jóval elterjedtebb, mint az utóbbi. Magyarországon a megkérdezett középiskolások 55-60%-a, Szlovákiában 55-58%, Csehországban pedig 49-62% értett egyet az alábbi állításokkal:

- *Rémülettel tölt el, hogy pár év alatt mennyi minden megváltozott a klímaváltozás miatt.*
- *Aggaszt, hogy sorra jönnek a klímaváltozás miatti természeti katasztrófák.*
- *Ijesztő számomra, hogy az időjárás egyre kiszámíthatatlanabb a klímaváltozás miatt.*
- *Érzem, hogy alig pár év alatt sokat változtak az évszakok, és ez rémisztő.*

A természeti katasztrófák sora miatti aggódás a legelterjedtebb mindhárom országban, de nem tekinthető jelentősnek az eltérés a másik három állításhoz képest.

Egy korábbi kérdésblokkban szerepelt a legáltalánosabb állítás a klímaszorongással kapcsolatban. Az „*Aggódok a klímaváltozás miatt*” állítással mindhárom országban valamivel még nagyobb arányban (64-66%) értettek egyet a kérdezettek, mint az egy fokkal konkrétan megfogalmazott fenti kijelentésekkel.

A személyes felelősség miatti feszültség, bűntudat, harag megnyilvánulásai jóval kevésbé jellemzők, és az országokon belül nagyobb szórást is mutatnak. Magyarországon 20-31%, Csehországban 19-36%, Szlovákiában pedig 23-36% tartotta magára nézve jellemzőnek az alábbi állításokat:

- *Bűntudatom van amiatt, hogy nem foglalkozom eleget a klímaváltozás témájával.*
- *Minél többet tudok a klímaváltozás emberi okairól, annál több minden miatt van lelkiismeret-furdalásom.*
- *Folyamatosan haragszom magamra, mert úgy érzem, hogy nem teszek eleget, és a puszta létezésemmel is ártok a környezetnek.*

- *Feszültséget kelt bennem, hogy én is annak a rendszernek a része vagyok, amely ráerősít a klímaváltozásra.*

Mindegyik országban a „*Folyamatosan haragszom magamra, mert úgy érzem, hogy nem teszek eleget, és a puszta létezésemmel is ártok a környezetnek.*” állítással kapcsolatban érezték a legtöbben úgy, hogy ez nem jellemző rájuk nézve.

Lokális identitás

A kérdőívben egy önálló kérdésblokk foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a tanulók hogyan viszonyulnak ahhoz a környékhez, ahol élnek. Ahogy sok más kérdés esetében, itt is nagyon hasonló a három ország válaszainak mintázata. Mindenütt azzal értettek a legtöbben egyet (67-70%), hogy fontos számukra lakóhelyük környéke. A másik két leggyakrabban osztott kijelentés: „*A környék ahol élek az a hely, ahol jól érzem magam.*” (64-70% értett teljesen vagy inkább egyet), valamint „*A környék ahol élek az a hely, ahová mindig örömmel térek vissza.*” (61-66%). Bár nem jelentősek az eltérések, de talán érdemes megemlíteni, hogy mindhárom esetben Magyarországon a legalacsonyabb az egyetértők aránya. Viszonylag sokan gondolják úgy, hogy a lakóhelyük környezete nagyon szép, bár Szlovákiában ez már nem többségi nézet (csak 43% véli így, míg Csehországban 55%, Magyarországon pedig 51% van ezen a nézeten).

A lakóhellyel kapcsolatos állítások közül azzal értettek egyet a legkevesebben (38-42%), miszerint az egyedi volna, különbözne más helyektől. Ez az arány is Magyarországon volt a legalacsonyabb.

Fontos kiemelni, hogy noha az állításoknak csak egy része esetén volt többségi a pozitív vélekedés a lakóhely környezetéről, a kifejezetten elutasító, negatív vélemények (azaz az ötfokú skálán adott 1-2-es osztályzatok) meglehetősen ritkák. Jellemzőbb a közepes osztályzat, ami kifejezhet egy semleges álláspontot éppúgy, mint a határozott vélemény hiányát.

A kérdezettek 45-50%-a érzi úgy, hogy inkább vagy teljes mértékben ahhoz a környékhez tartozik, ahol él. Az ellentétes véleményt képviselők aránya 25-29%. Ennél is többen gondolják úgy, hogy a környék, ahol élnek, sokat jelent számukra (56-59%). Szignifikánsan kevesebben (26-29%) azonosulnak olyan mértékben lakóhelyükkel, hogy azzal az állítással is egyetértenének, miszerint „*A környék, ahol élek, olyan, mint én.*”

Összességében úgy tűnik, országonként a megkérdezett fiatalok mintegy felének van erős lokális identitása, míg kb. egynegyed az aránya azoknak, akiknek inkább nincs kötődésük a lakóhelyükhöz, illetve akik köztes állásponton vannak.

Fenntartható divat

A divatipar túltermelése a környezetkárosítás egyik jelentős forrása. A kutatás célcsoportja, a 11. osztályos középiskolás fiatalok körében különösen fontos téma a ruházati, divatcikkék vásárlása. Kíváncsiak voltunk, hogy a ruházati termékek vásárlása során milyen szerepet játszanak a fenntarthatósággal kapcsolatos szempontok.

Az fenntarthatósággal kapcsolatos explicit szempontok viszonylag kevesek számára játszanak fontos szempontot. Az alábbi három közül a fair-trade termékek vásárlását tartották a legtöbben fontosnak, de ez esetben sem éri el egyik országban sem a 40%-ot az egyetértők aránya:

- *Amikor ruhát vásárolok, fontosak számomra a ruhagyárban dolgozók munkakörülményei.* (Inkább vagy teljesen egyetért: 17-22%)
- *A fair-trade fontos szempont számomra, amikor ruhát vásárolok.* (30-38%)
- *A ruházati termékek gyártóinak méltányos díjazása fontos szempont számomra, amikor ruhát vásárolok.* (23-26%)

Ugyanakkor vannak olyan divattal, ruházkodással kapcsolatos szempontok, amelyek nem közvetlenül, vagy nem kizárólagosan a fenntarthatóság felől értelmezhetők, de ilyen vetületük is van. Ezek közül egyesek a fentieknél szélesebb körben elterjedtek. Az alábbiakban ilyen állításokat, valamint az ezekkel egyetértők országokénti arányának intervallumát ismertetjük:

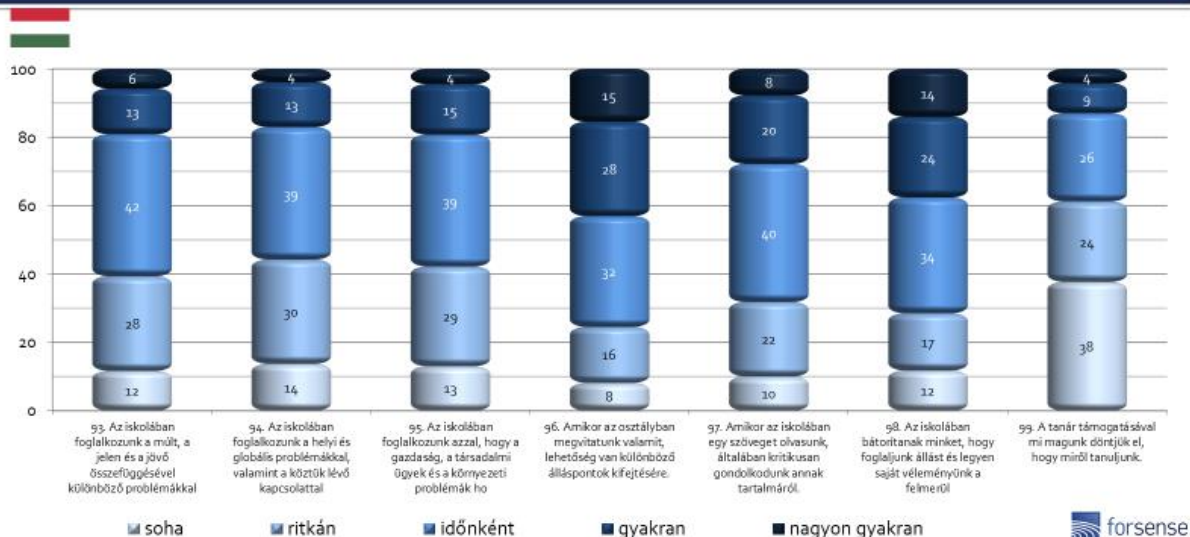
- *Igyekszem a ruhákat a lehető legtovább használni, ahelyett, hogy hamar kidobnám őket.* (63-65%)
- *Szeretem ugyanazt a ruhát többféleképpen viselni.* (54-56%)
- *Támogatnunk kell a hazai ruhamárkákat.* (41-44%)
- *Úgy vélem, a helyi alapanyagokból készült ruhák értékesebbek.* (27-40%)
- *Inkább Európában készült ruhákat vásárolok, mint a tengerentúlon gyártottakat.* (28-34%)

Ezek alapján elmondható, hogy a takarékosági szempontok a legfontosabb fenntarthatósági motivációk a fiatalok esetében. Ezzel szemben a gyártás helye viszonylag kevésbé befolyásolja a vásárlásban a fiatalokat, s ha mégis, akkor leginkább a hazai termelők támogatását jelenti, s kevésbé a helyi alapanyagok vagy az európai ruhák vásárlását.

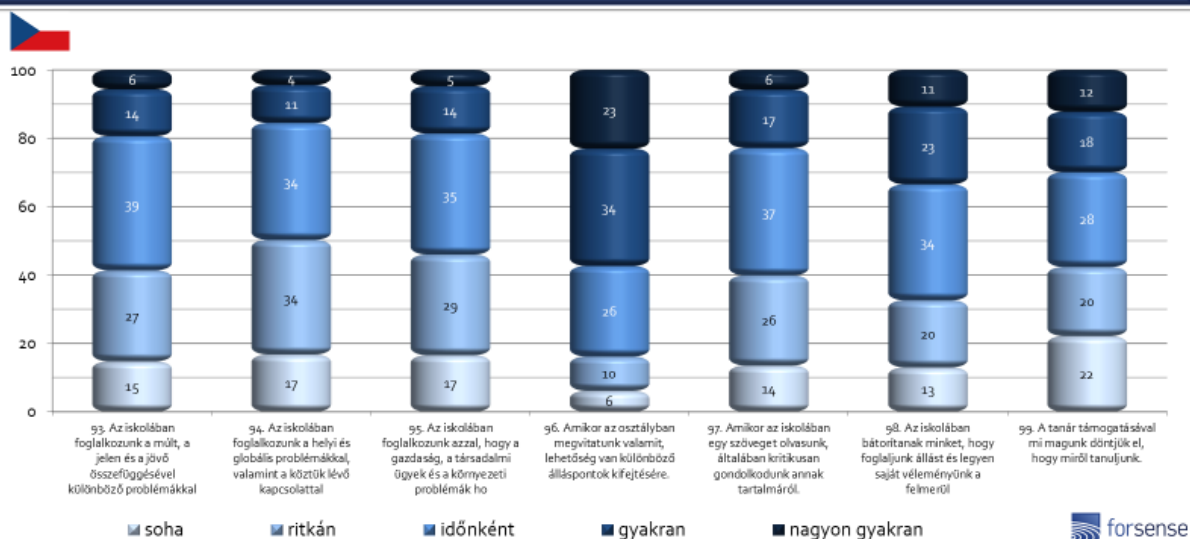

Diagramok

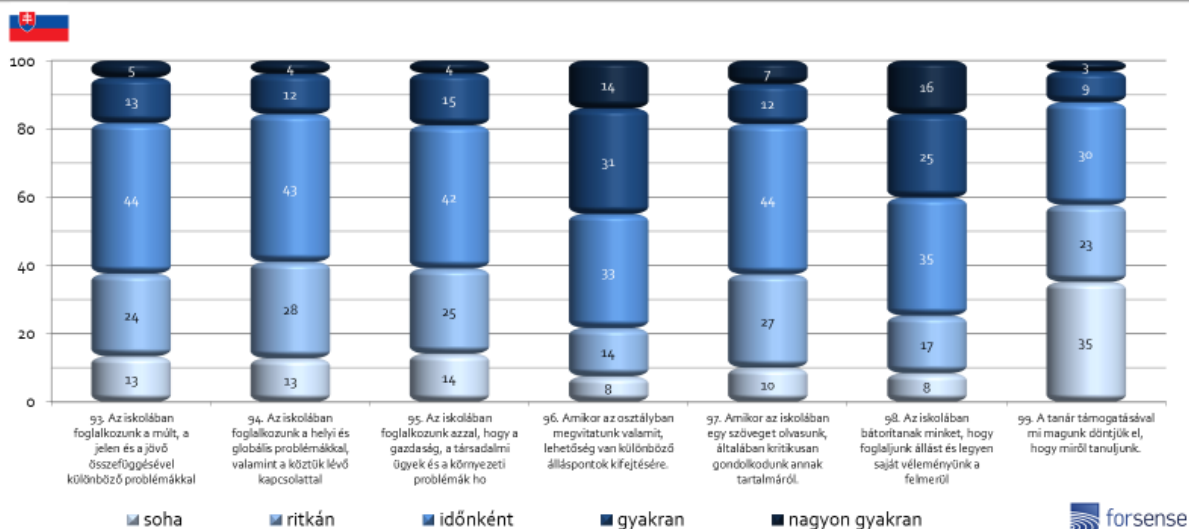
A következő kijelentések az iskolatermi tapasztalataidra vonatkoznak. Kérlek, jelöld be, milyen gyakran történnek meg ez a szituációk veled!

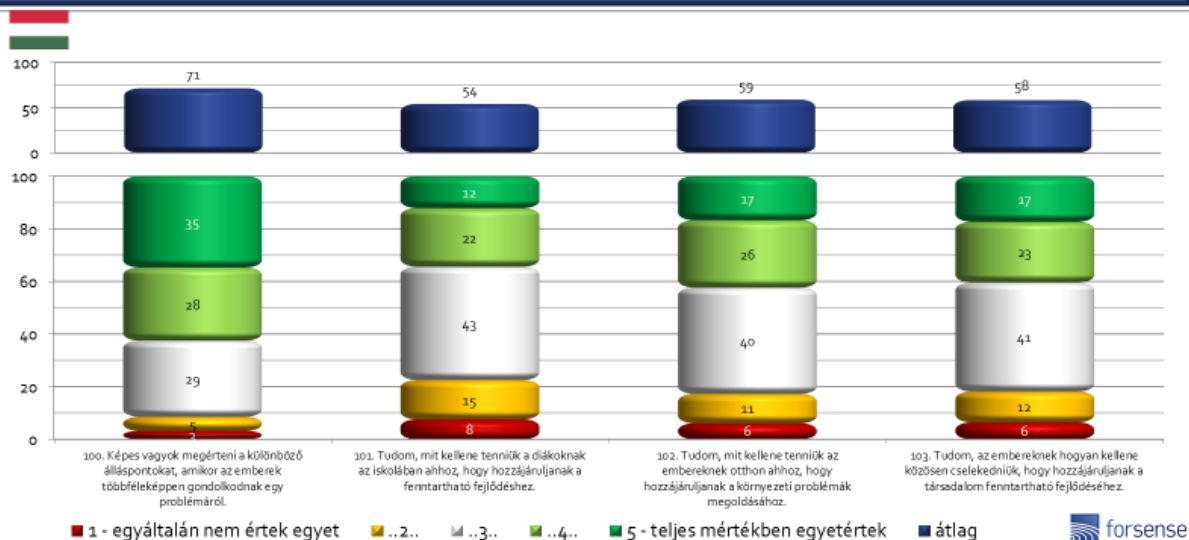
A következő kijelentések az iskolatermi tapasztalataidra vonatkoznak. Kérlek, jelöld be, milyen gyakran történnek meg ez a szituációk veled!

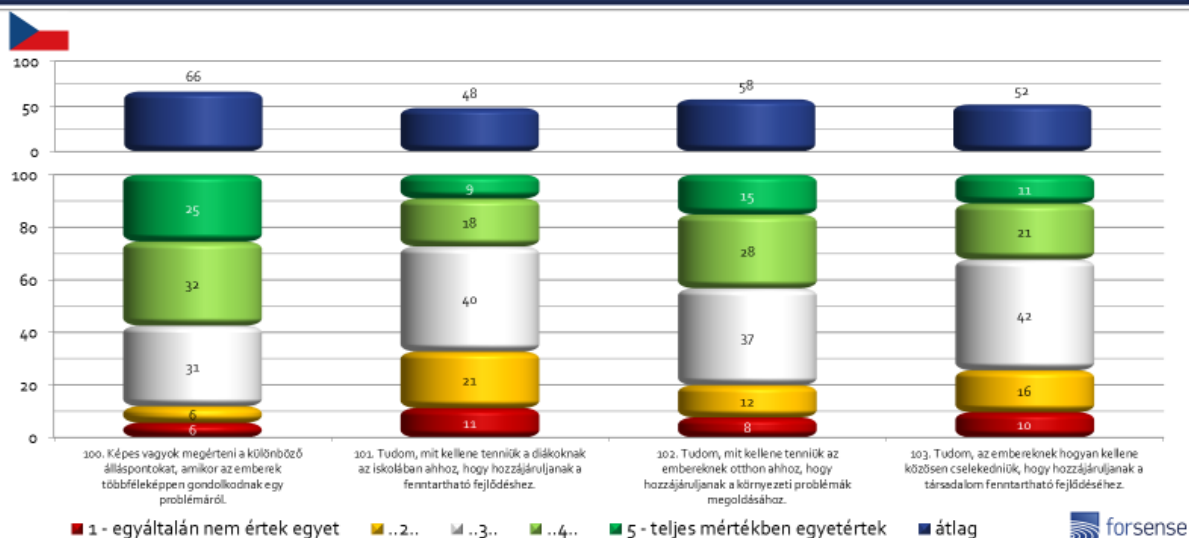
A következő kijelentések az iskolatermi tapasztalataidra vonatkoznak. Kérlek, jelöld be, milyen gyakran történnek meg ez a szituációk veled!

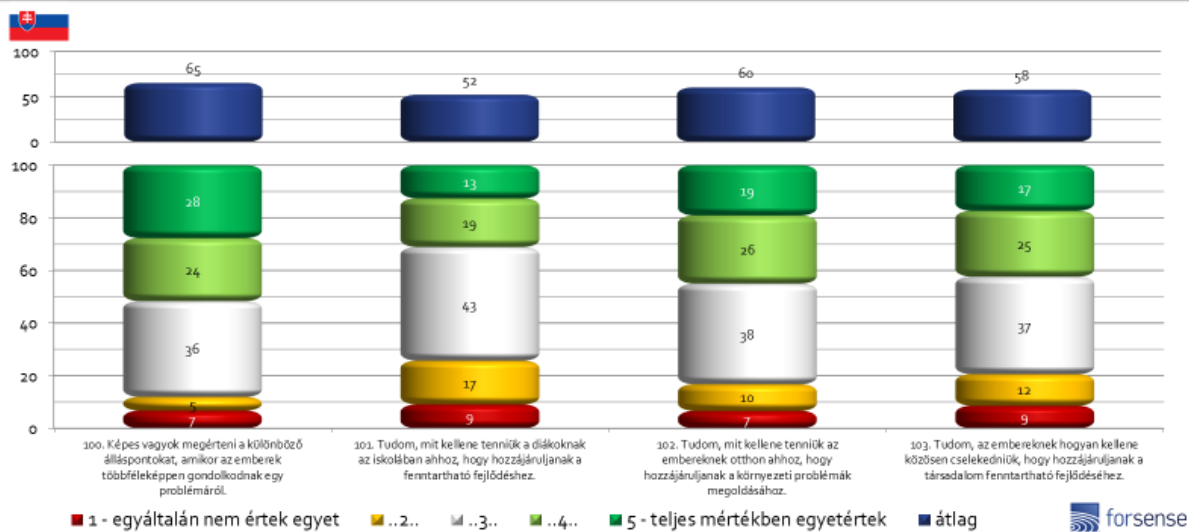
Mennyire értesz egyet a következő megállapításokkal?

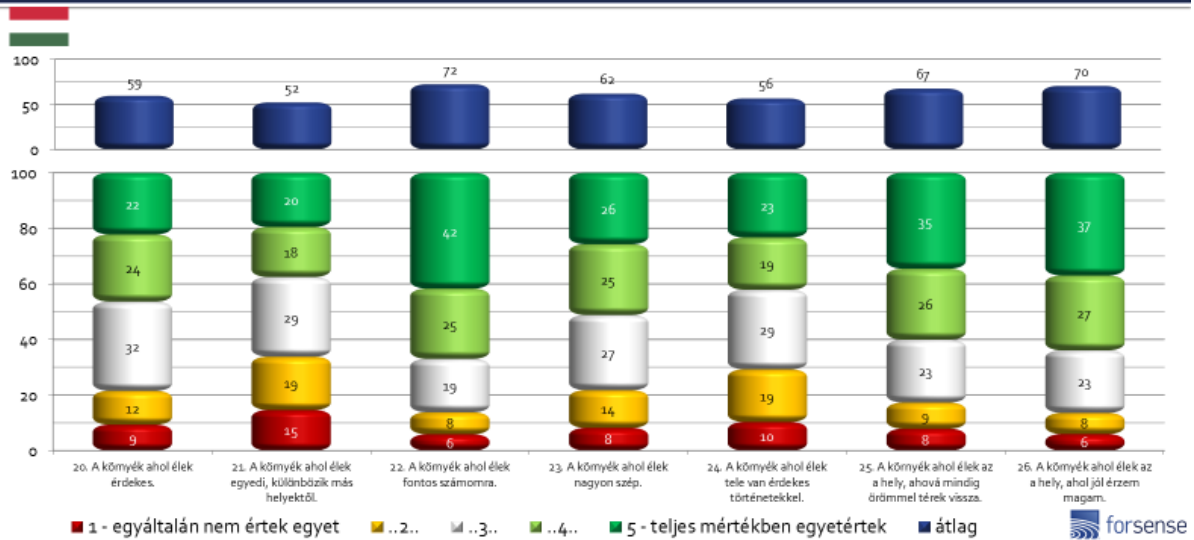
Mennyire értesz egyet a következő megállapításokkal?

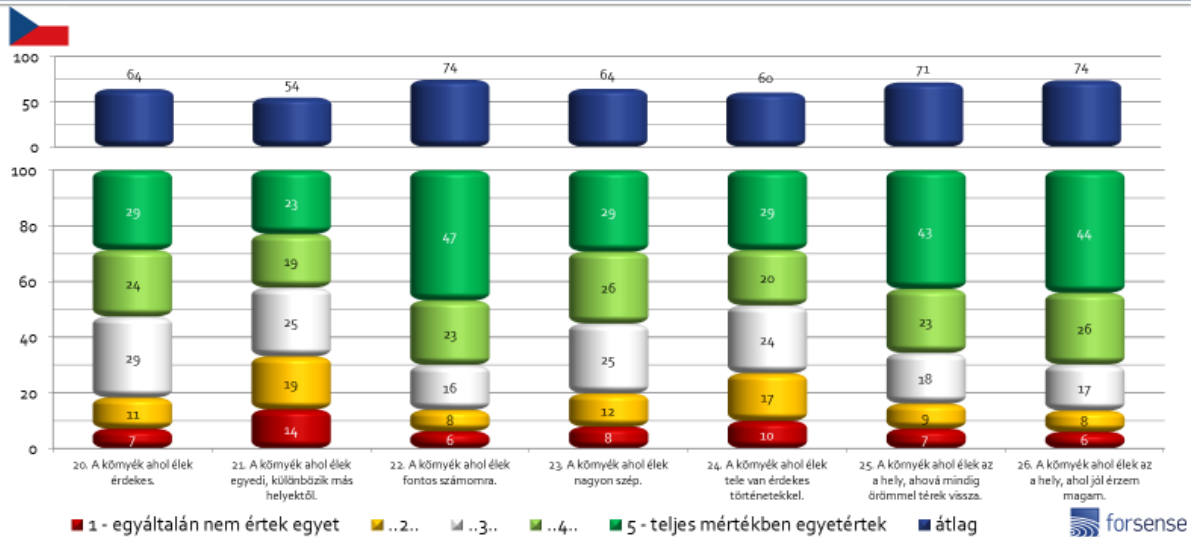
Mennyire értesz egyet a következő megállapításokkal?

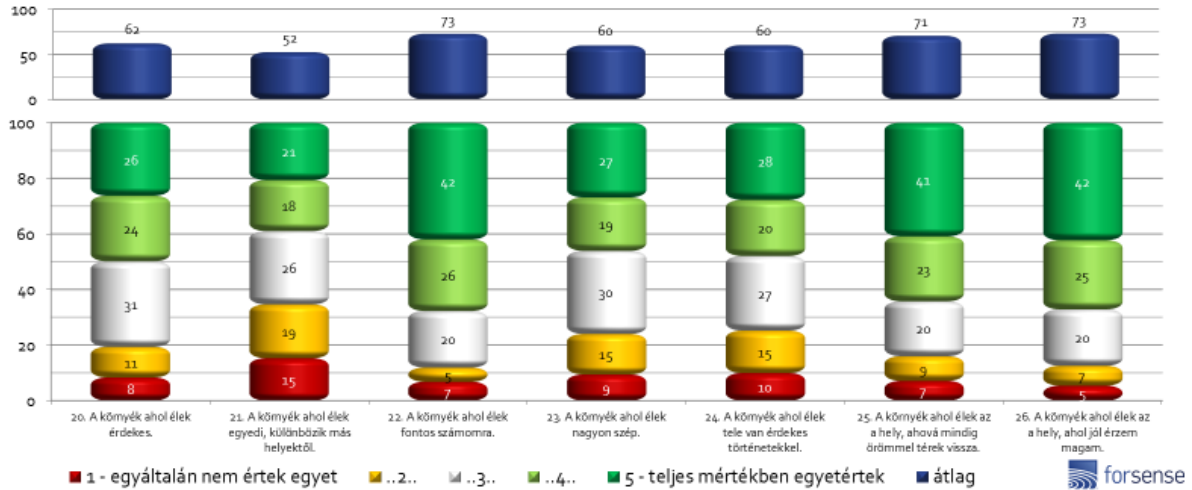
Mennyire értesz egyet az alábbi megállapításokkal a környékeddel kapcsolatban?

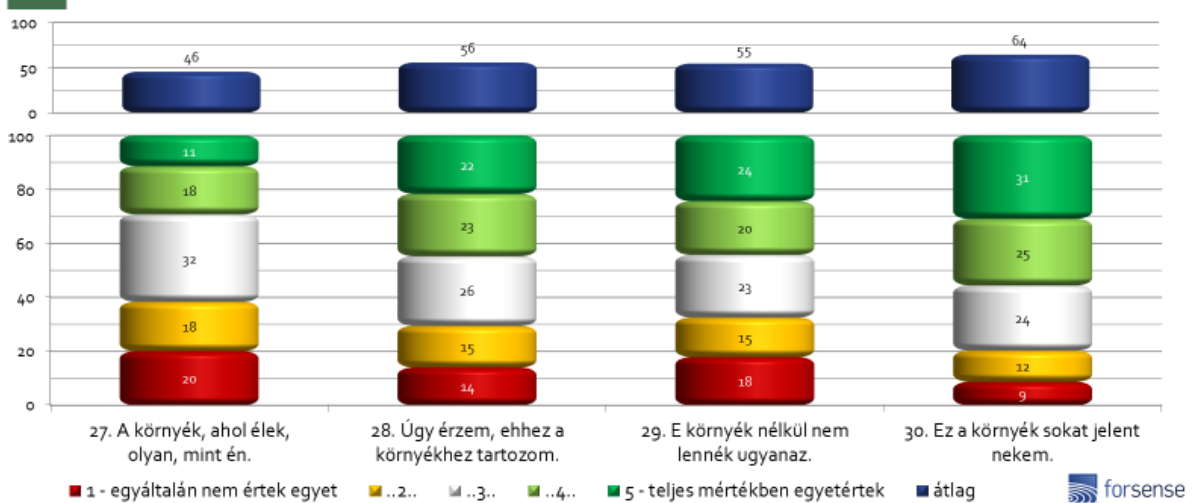
Mennyire értesz egyet az alábbi megállapításokkal a környékeddel kapcsolatban?

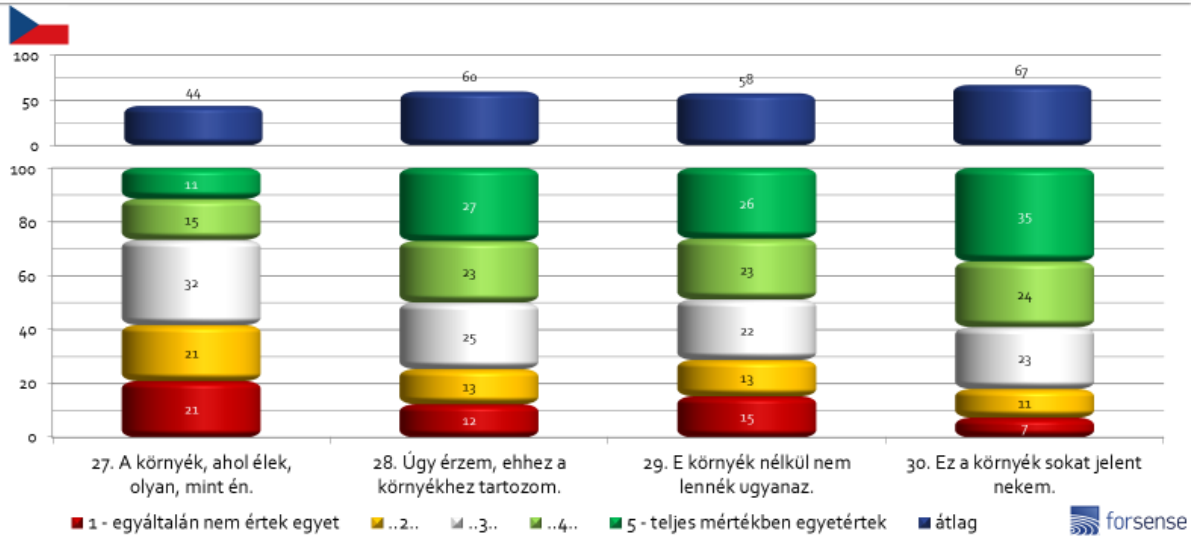
Mennyire értesz egyet az alábbi megállapításokkal a környékeddel kapcsolatban?

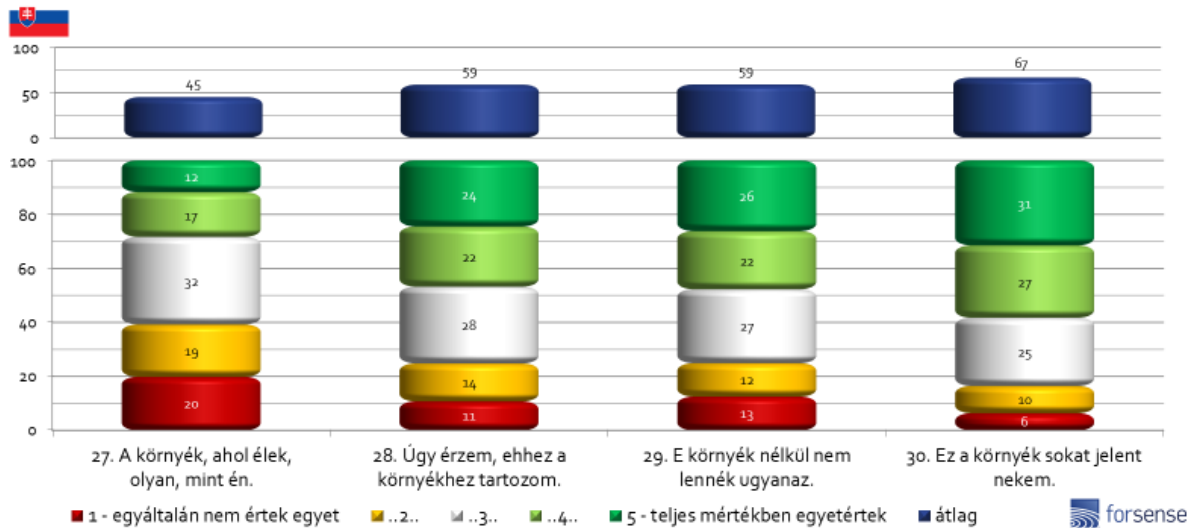
Mennyire értesz egyet az alábbi megállapításokkal a környékeddel kapcsolatban, ahol laksz?

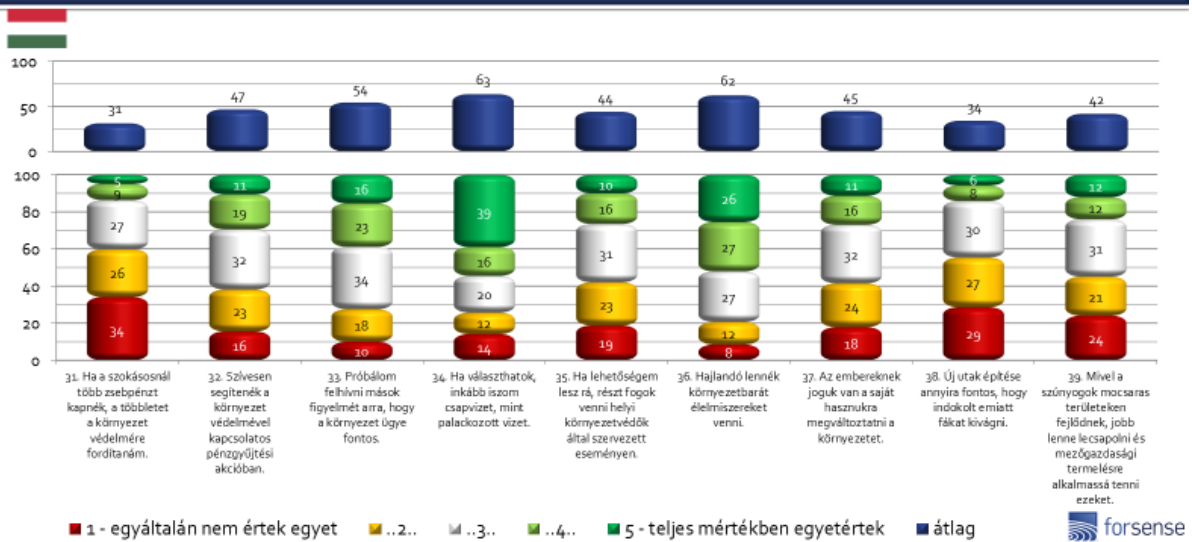
Mennyire értesz egyet az alábbi megállapításokkal a környékeddel kapcsolatban, ahol laksz?

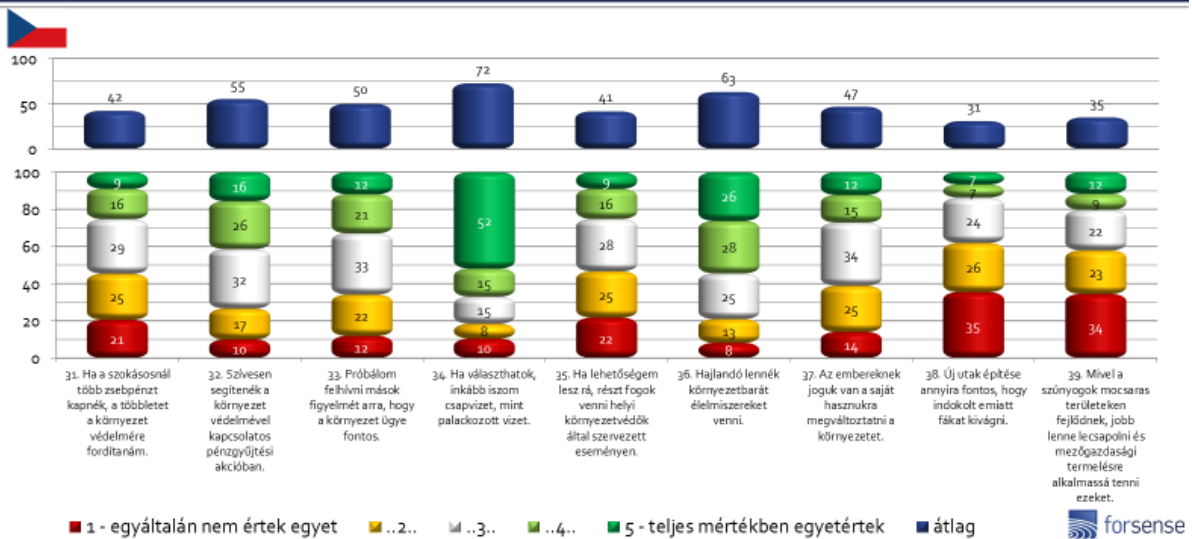
Mennyire értesz egyet az alábbi megállapításokkal a környékeddel kapcsolatban, ahol laksz?

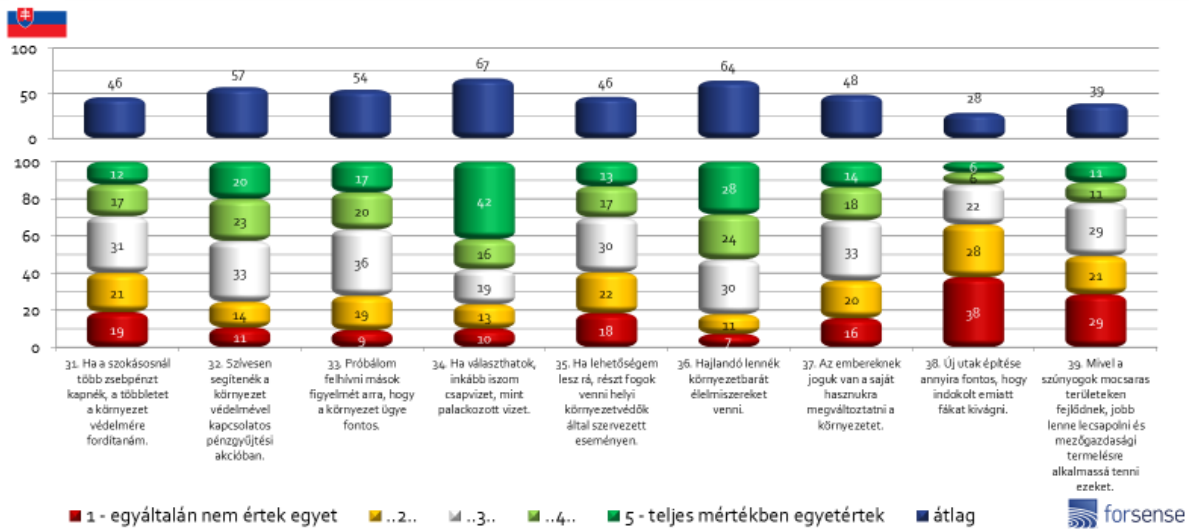
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

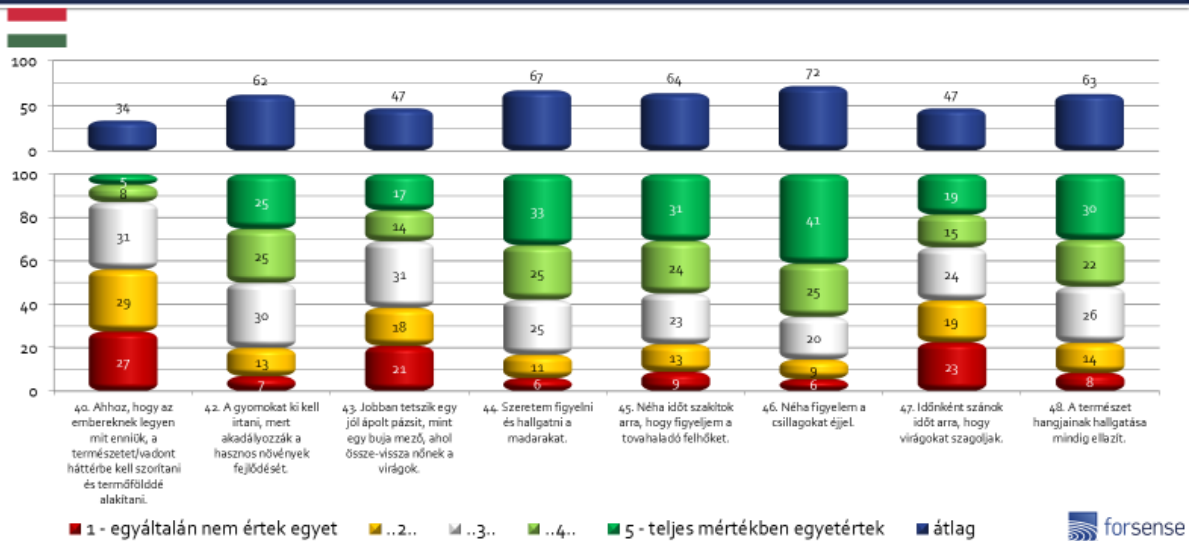
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

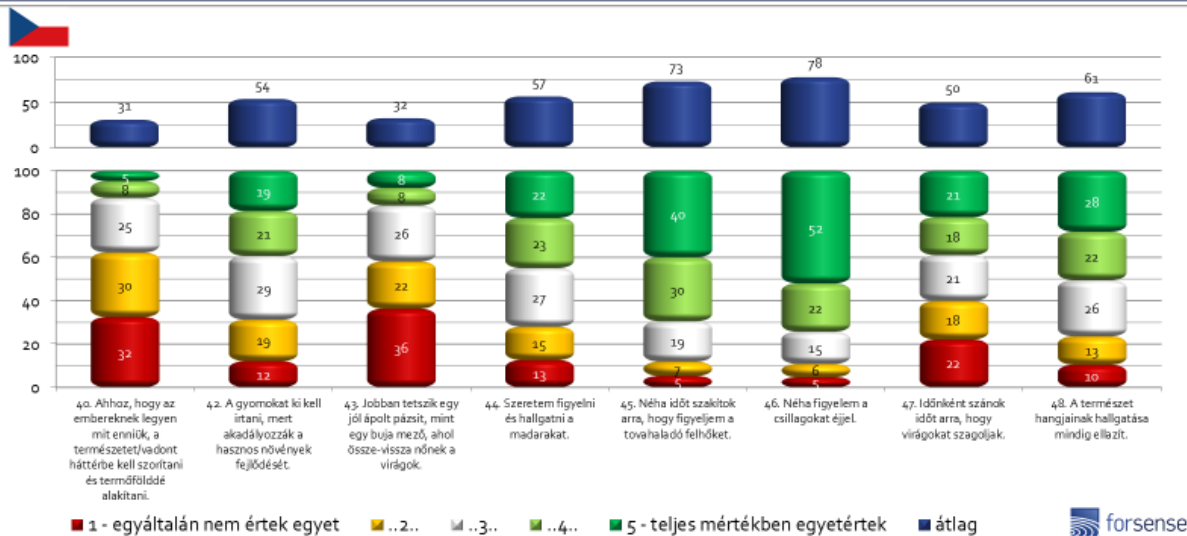

Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

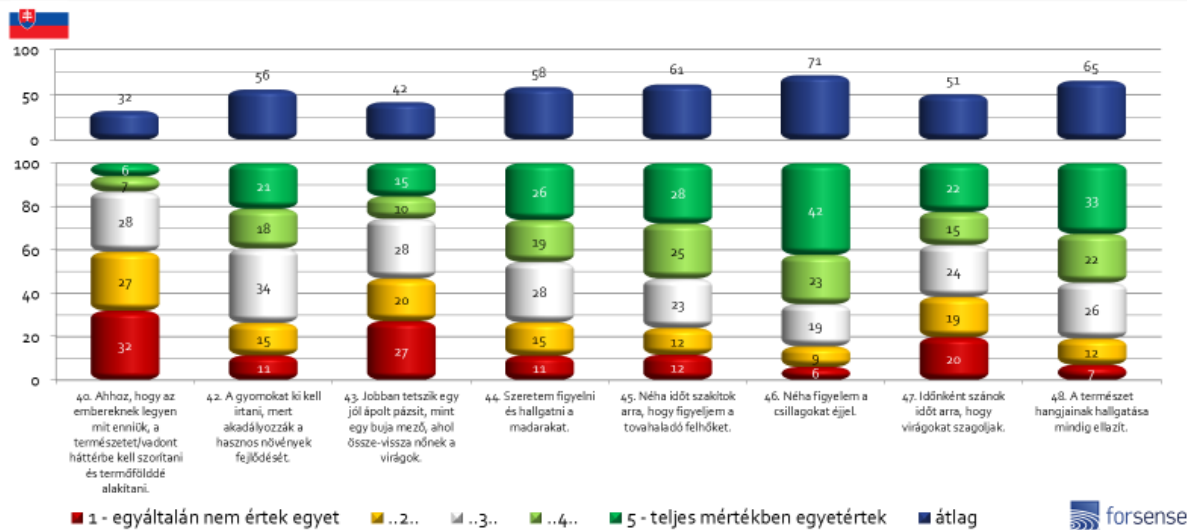

Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

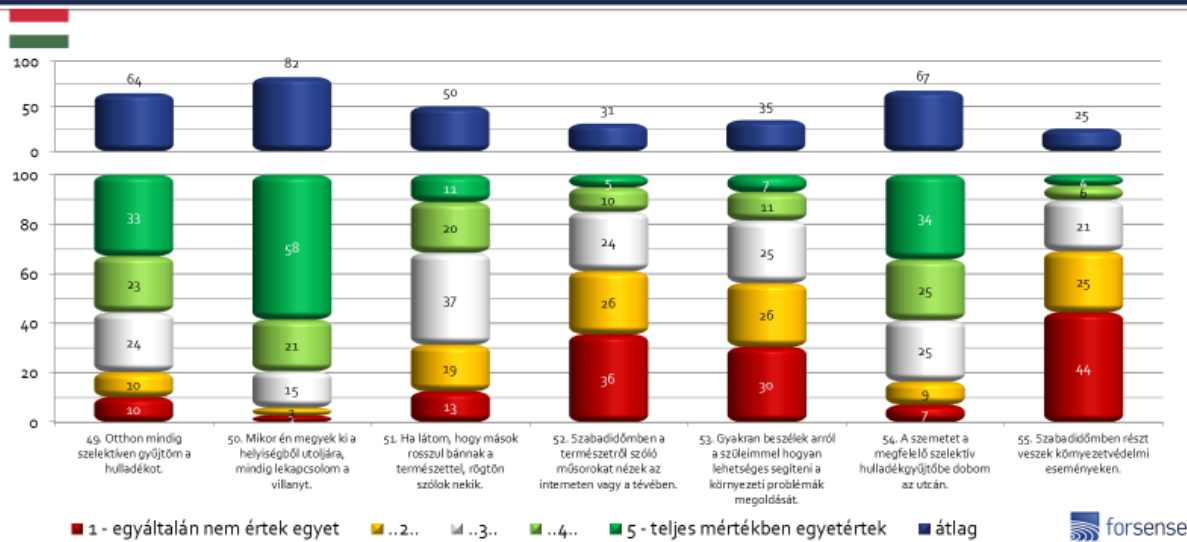
forsense

Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

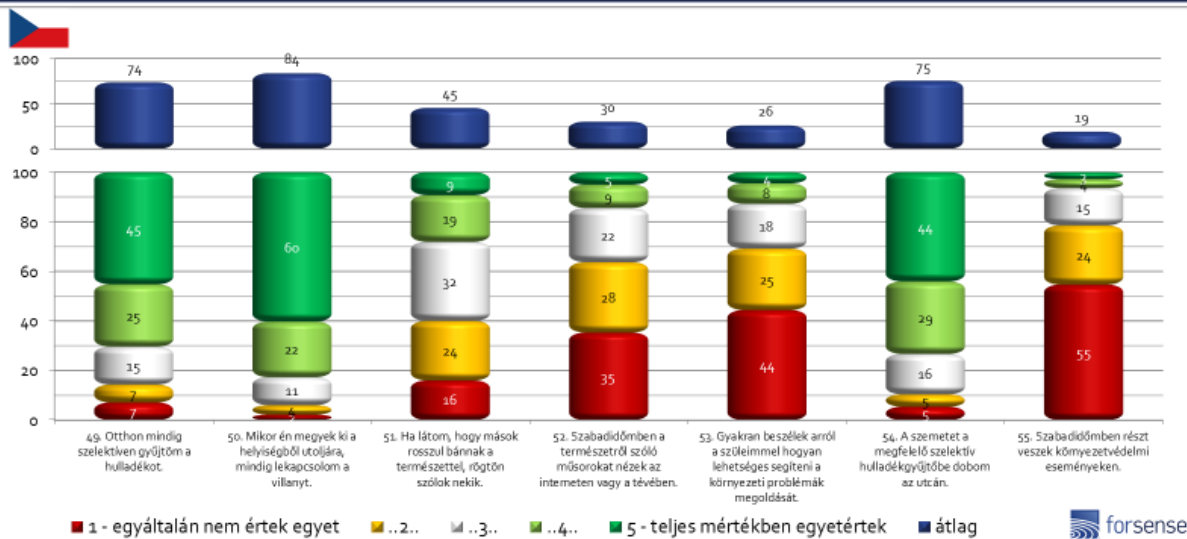
forsense

Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

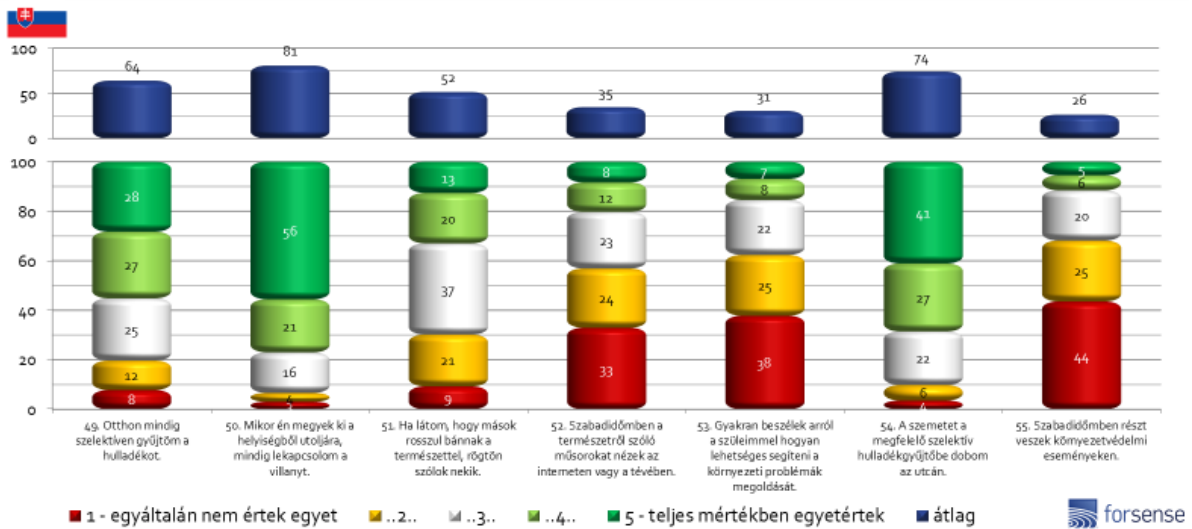
forsense

Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

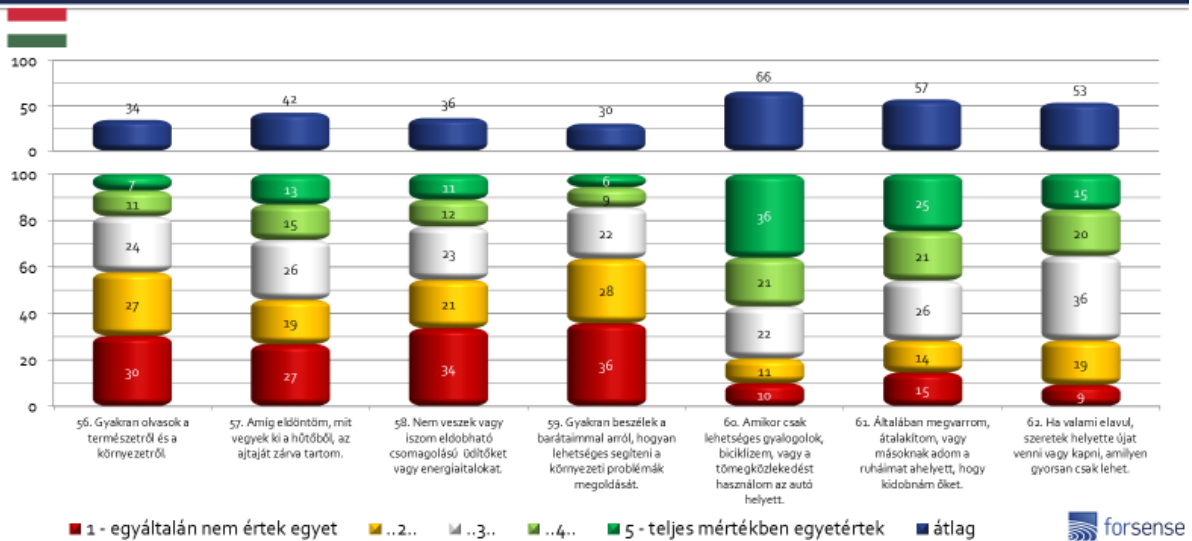

forsense

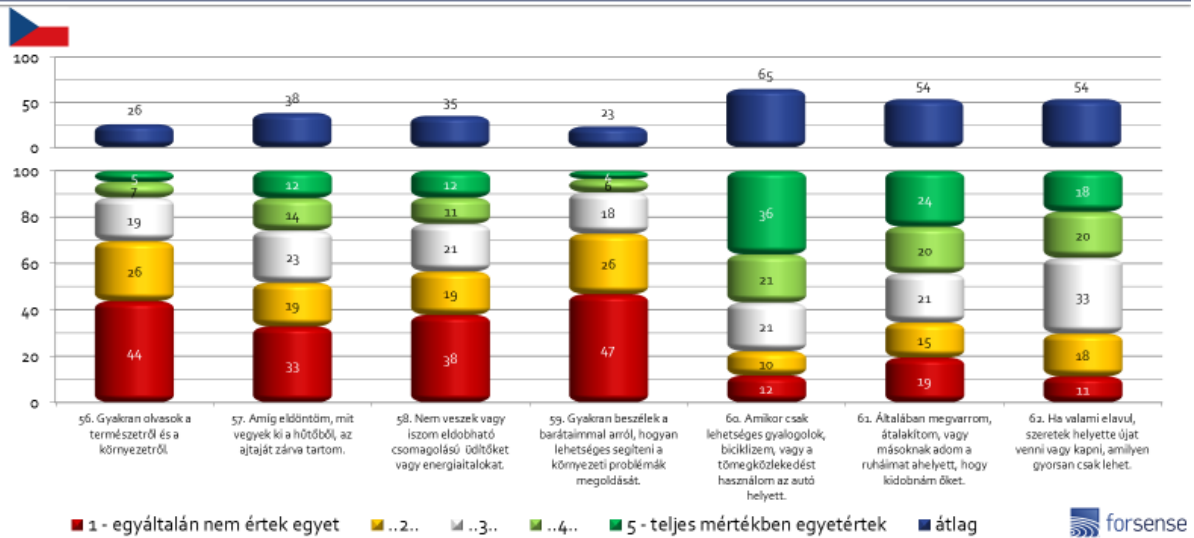
Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

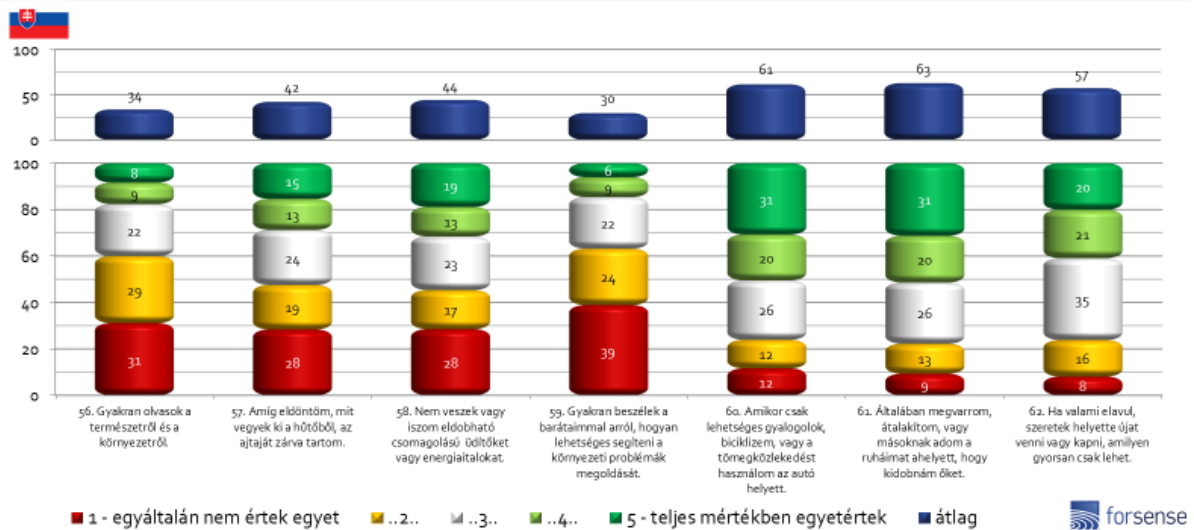
Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

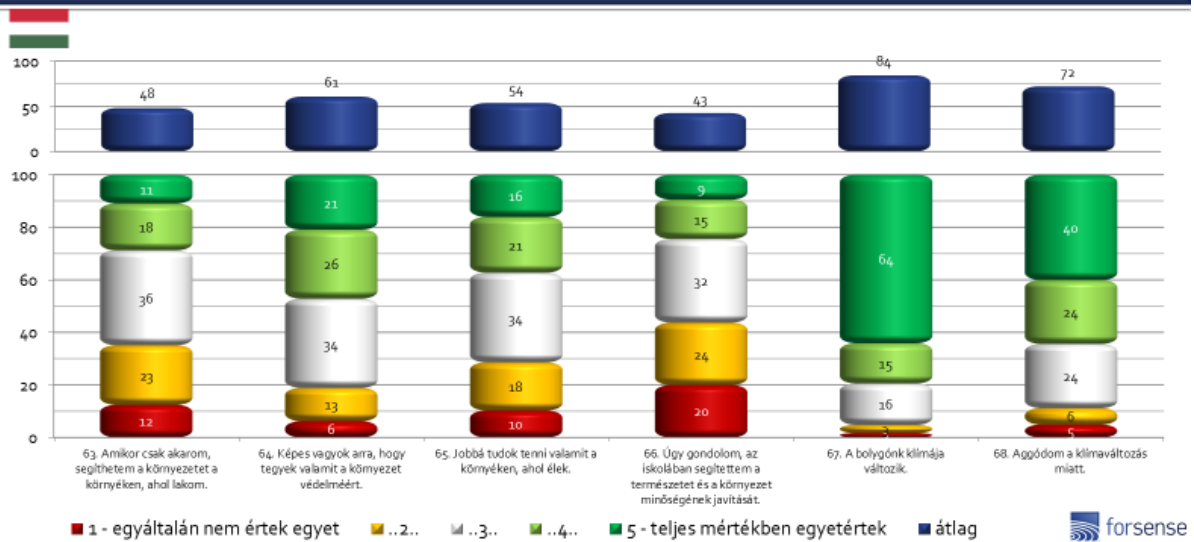
Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

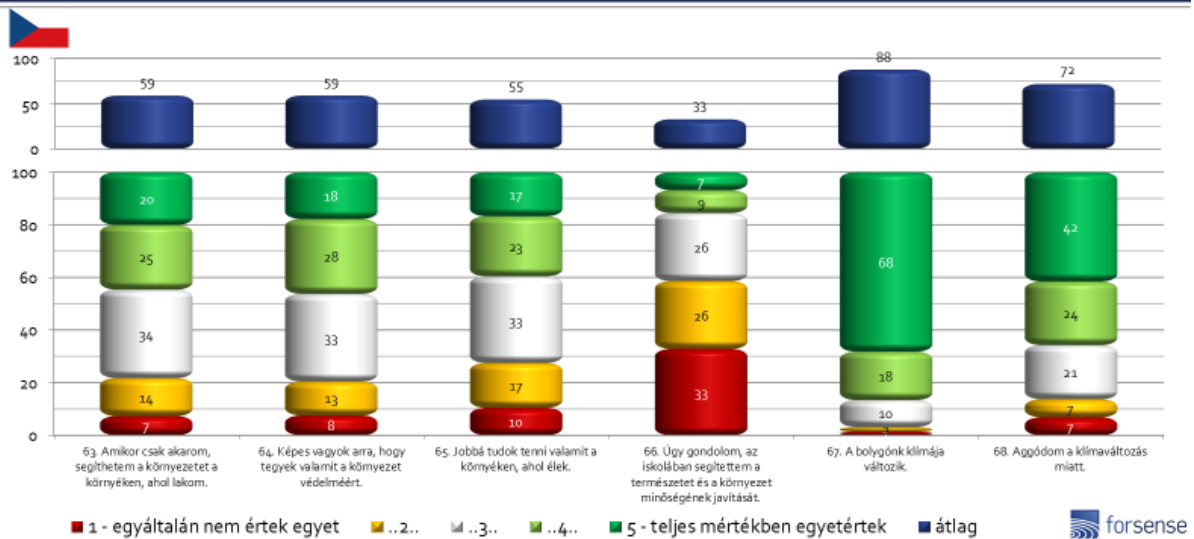
Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

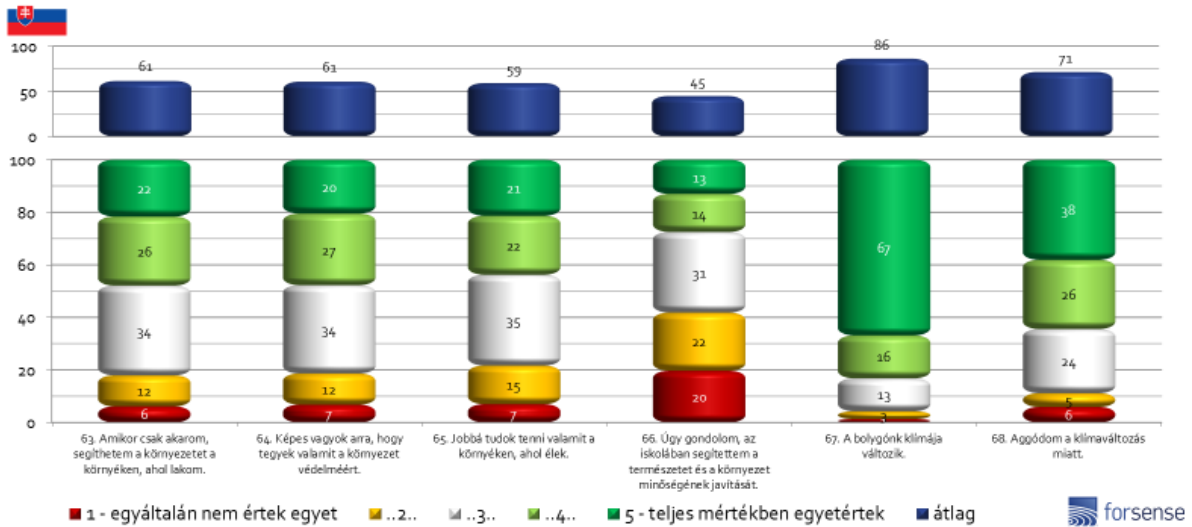
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

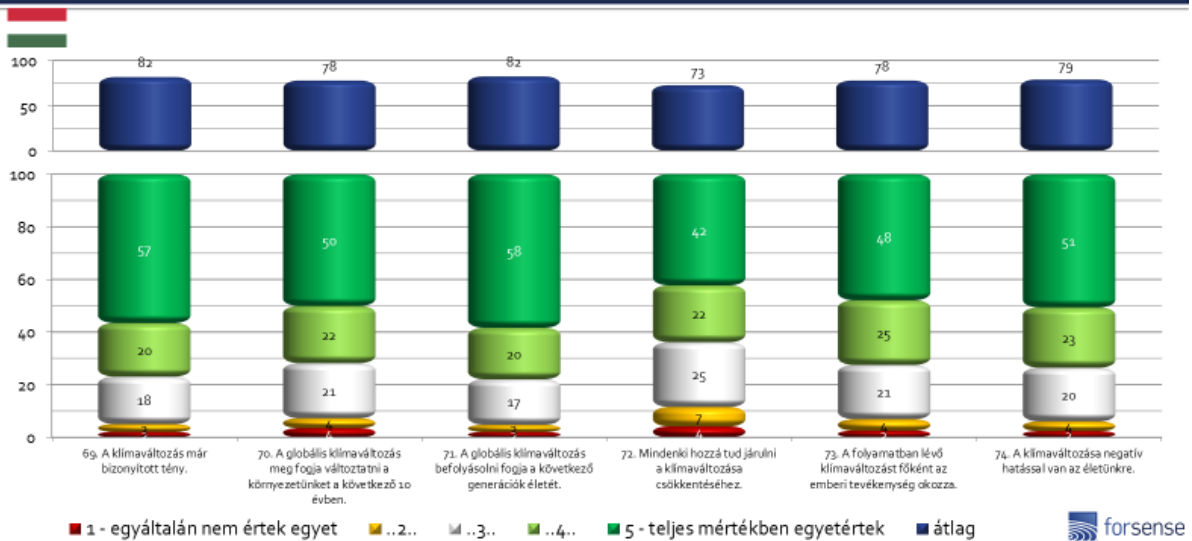
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

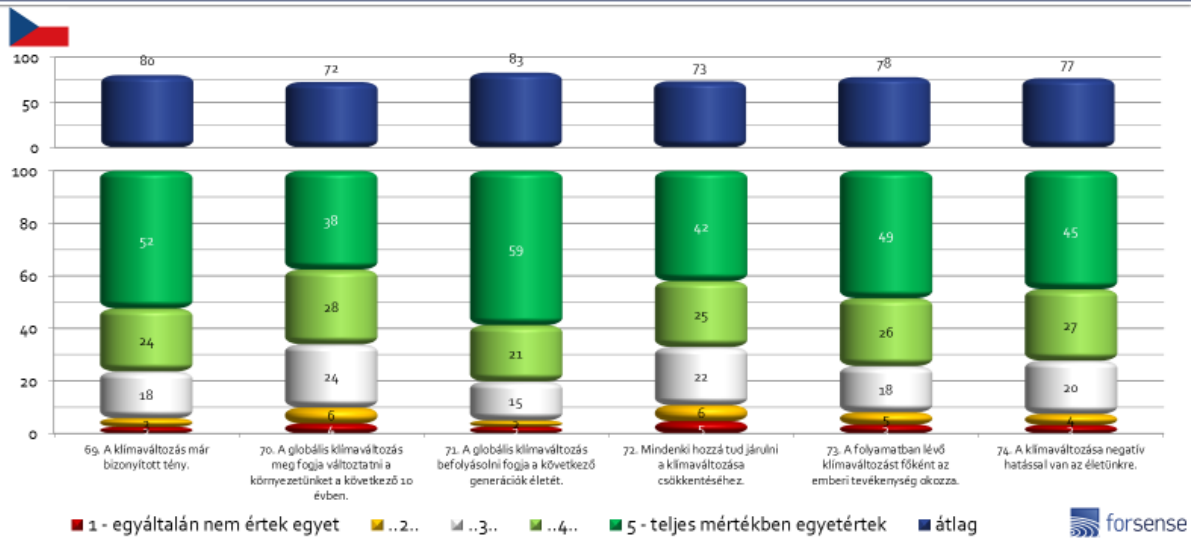
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

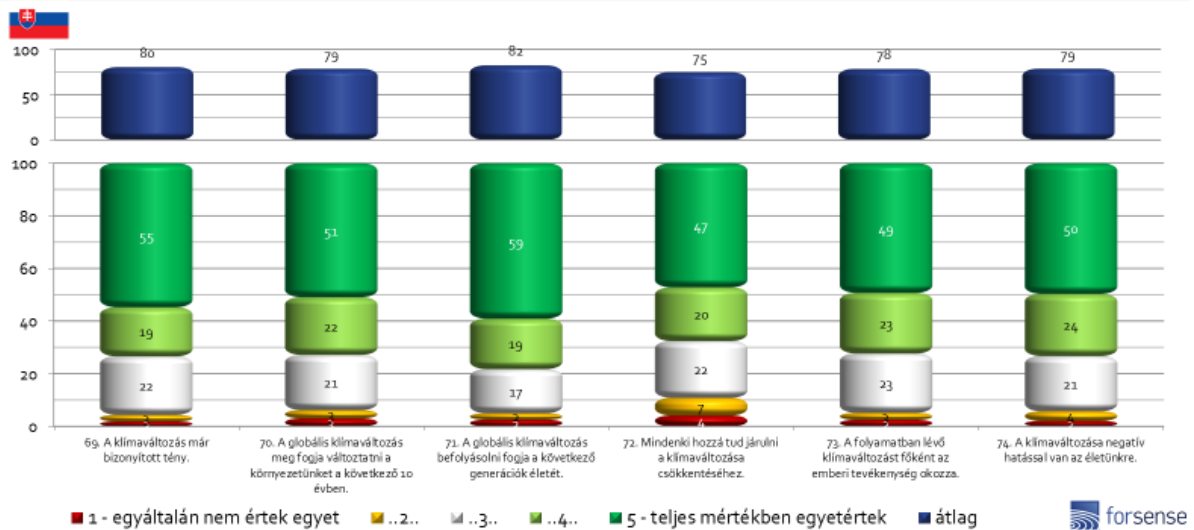
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

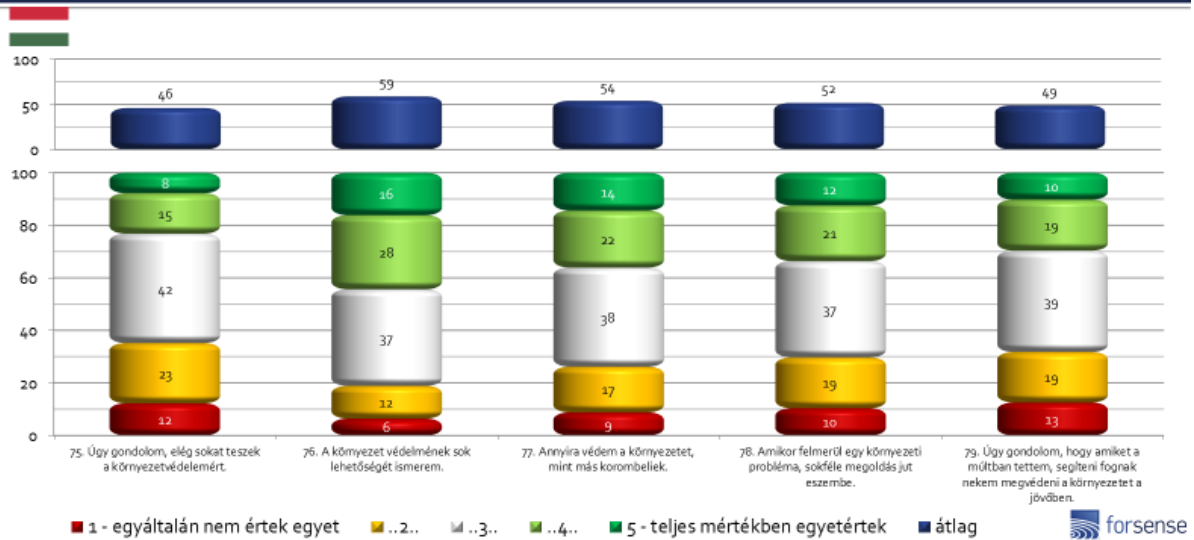
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

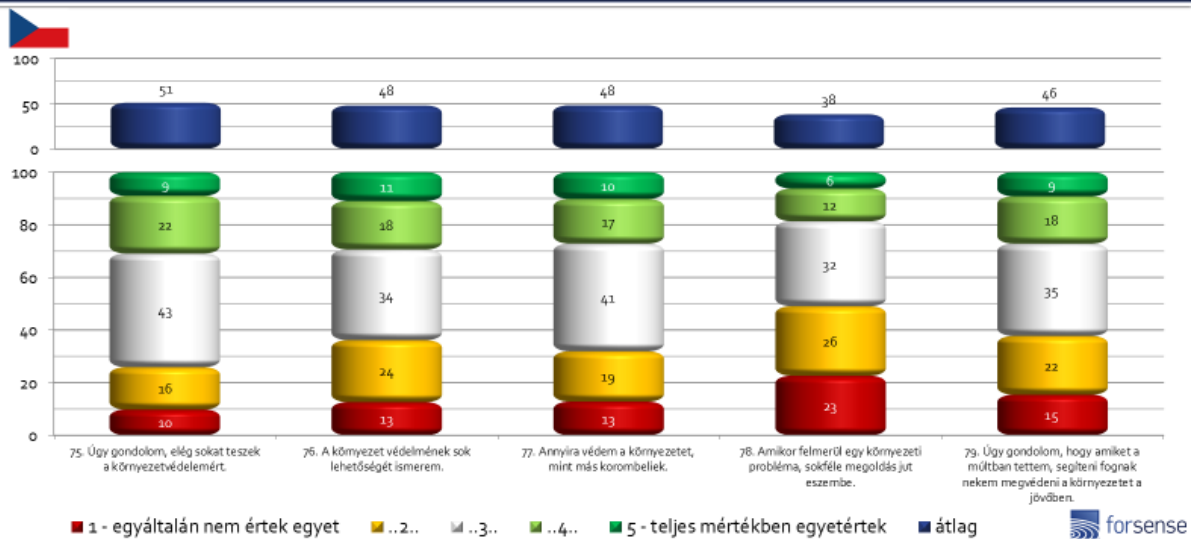
Mennyire értesz egyet a következő megállapítással?

Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

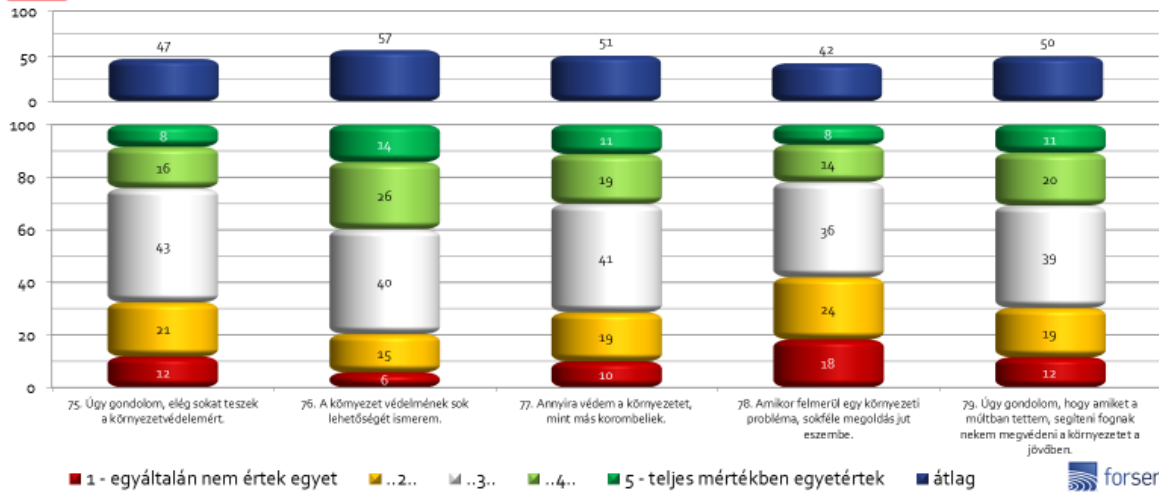

Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

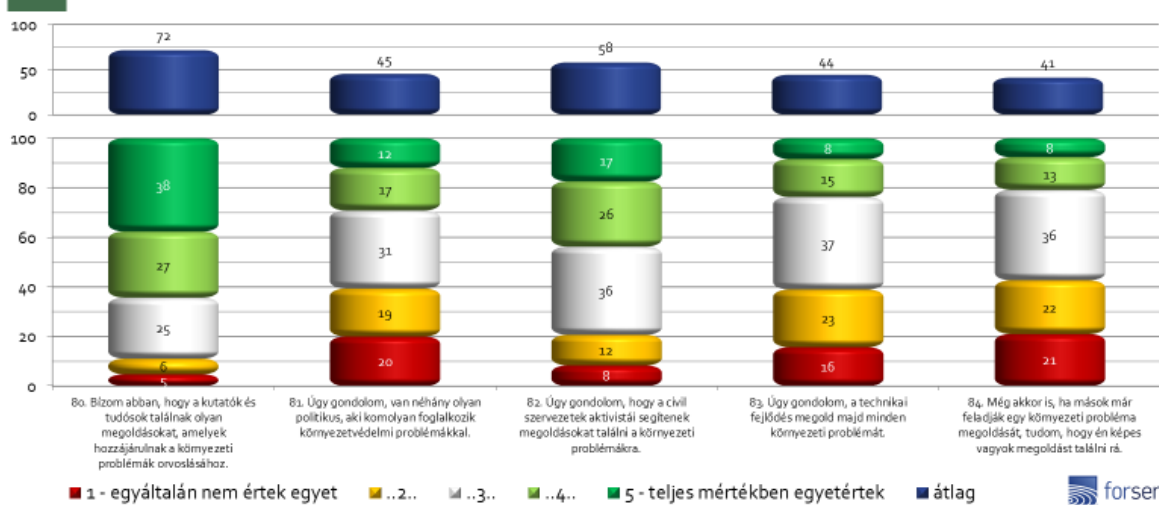

Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

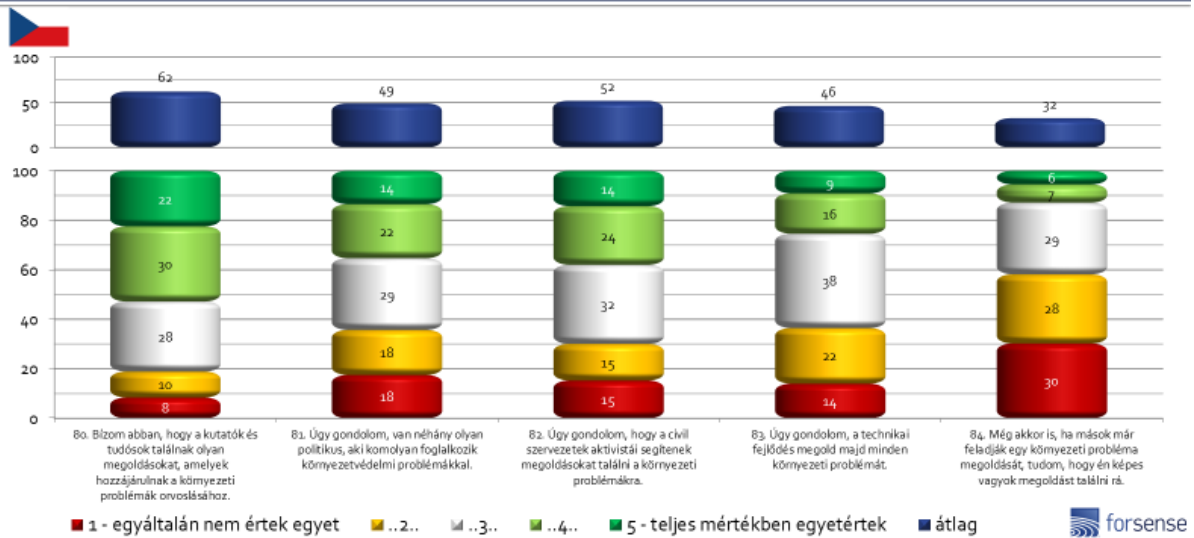
forsense

Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

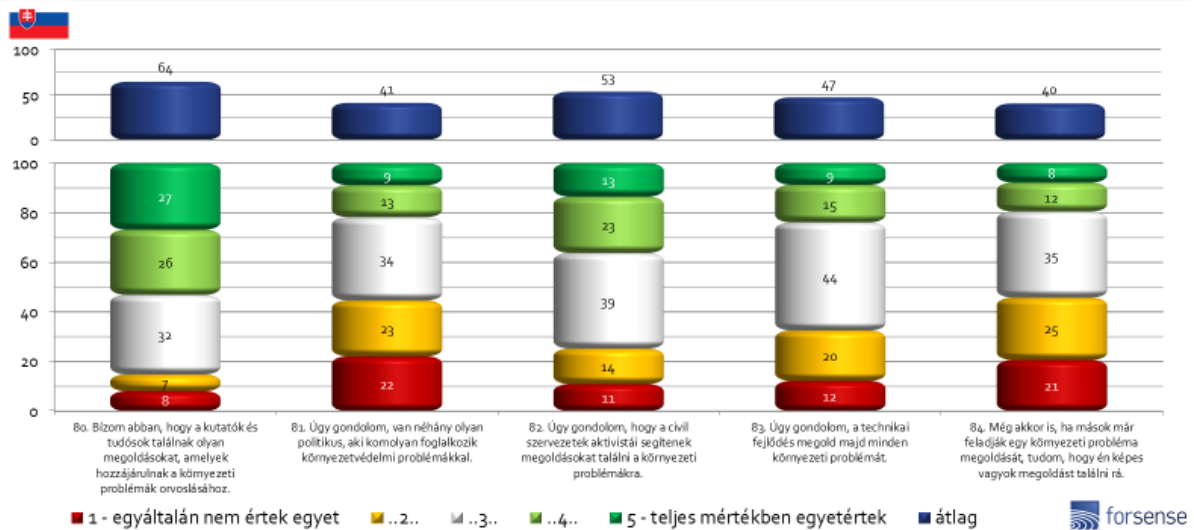

forsense

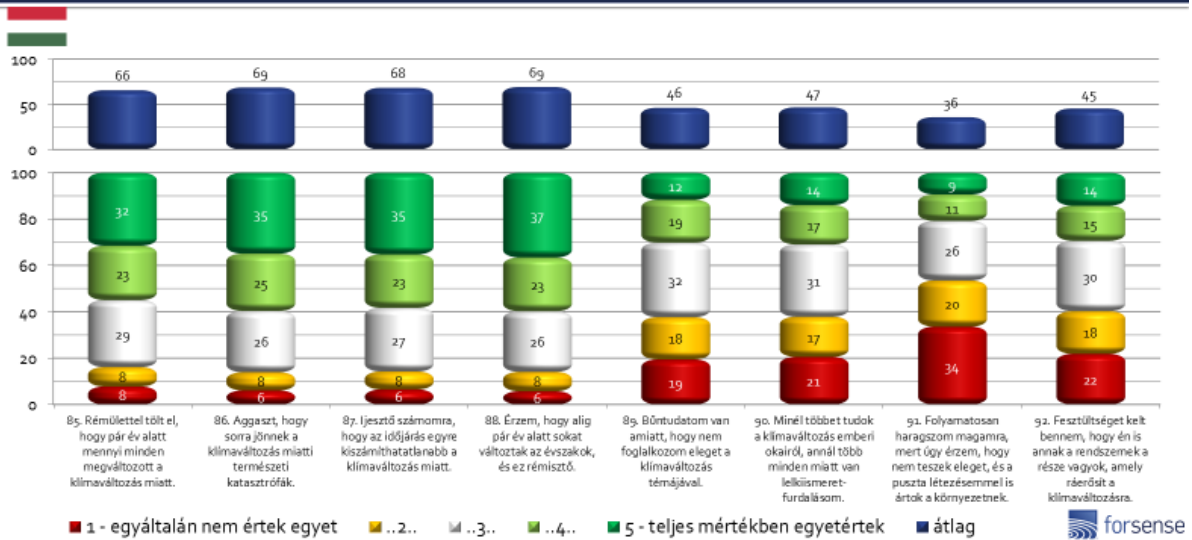
Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

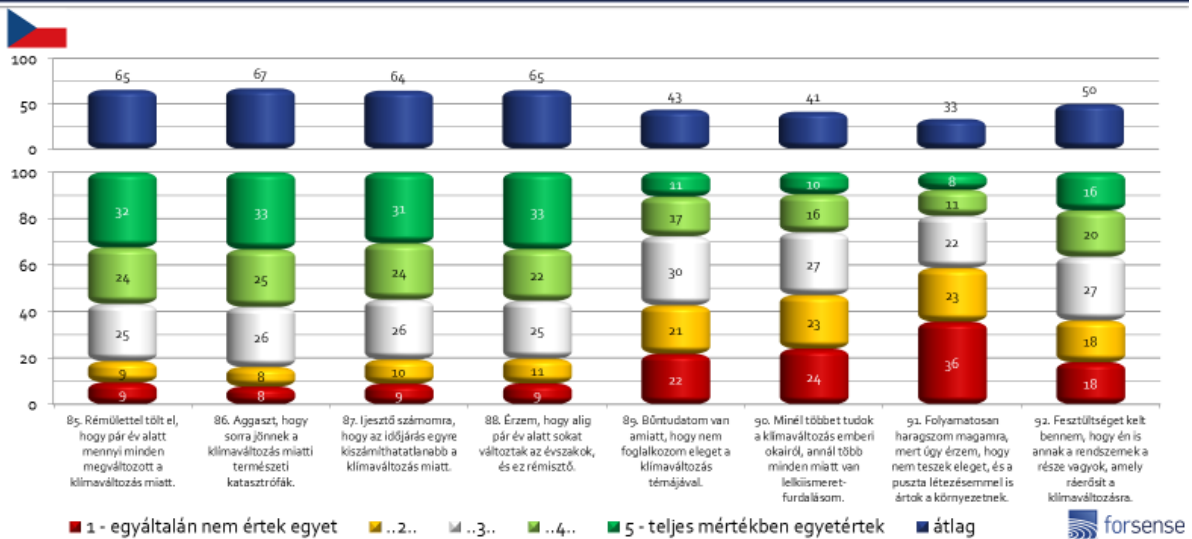
Mennyire jellemző rád a következő megállapítás?

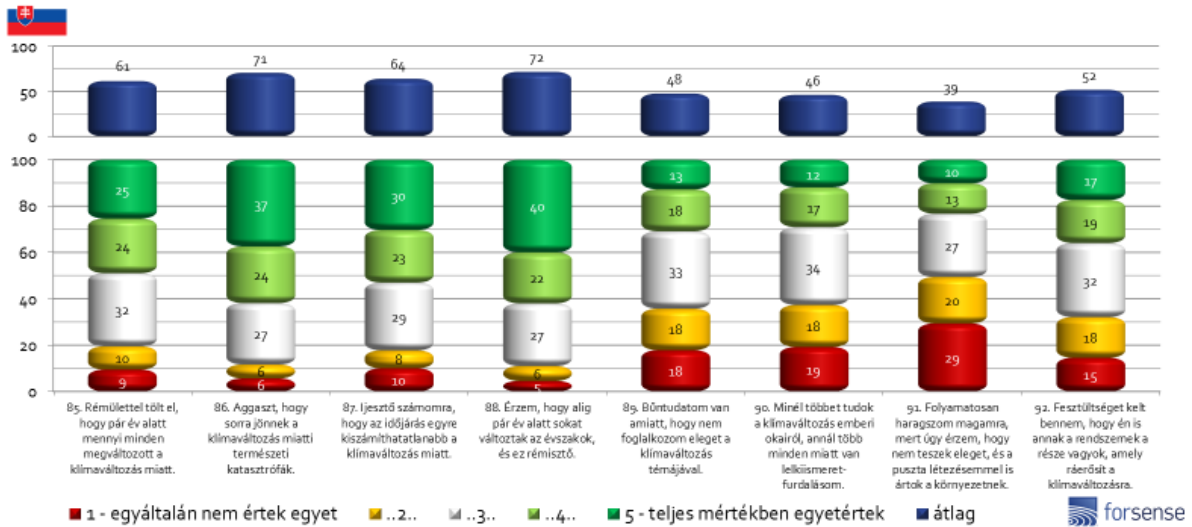
Az emberekben sokféle gondolatot, érzést és reakciót vált ki a klímaváltozás jelensége.
Kérjük, jelöld, hogy a következő állítás mennyire jellemző Rád!

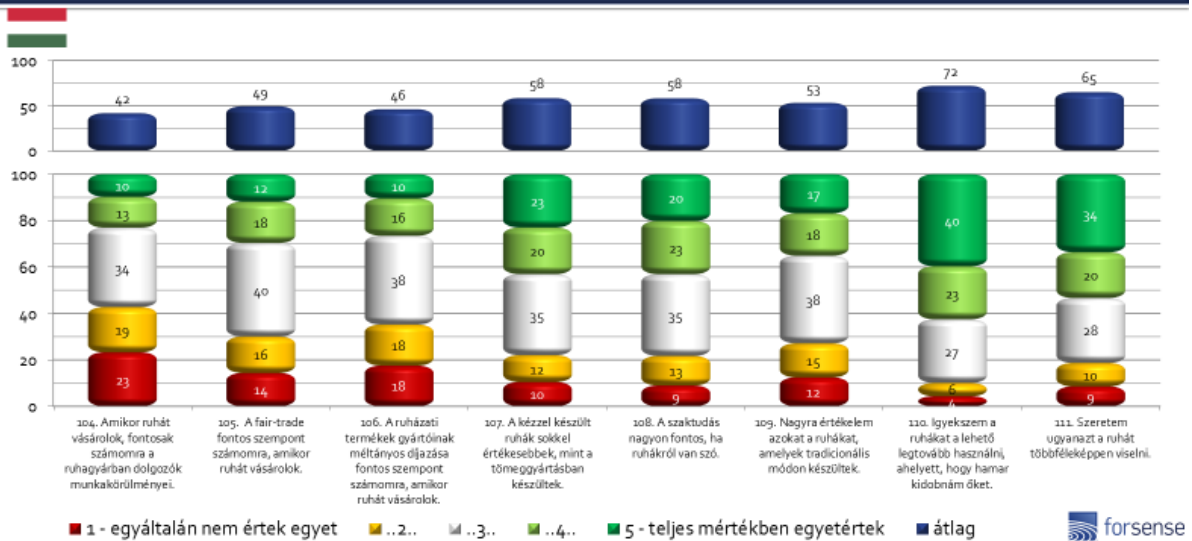
Az emberekben sokféle gondolatot, érzést és reakciót vált ki a klímaváltozás jelensége.
Kérjük, jelöld, hogy a következő állítás mennyire jellemző Rád!

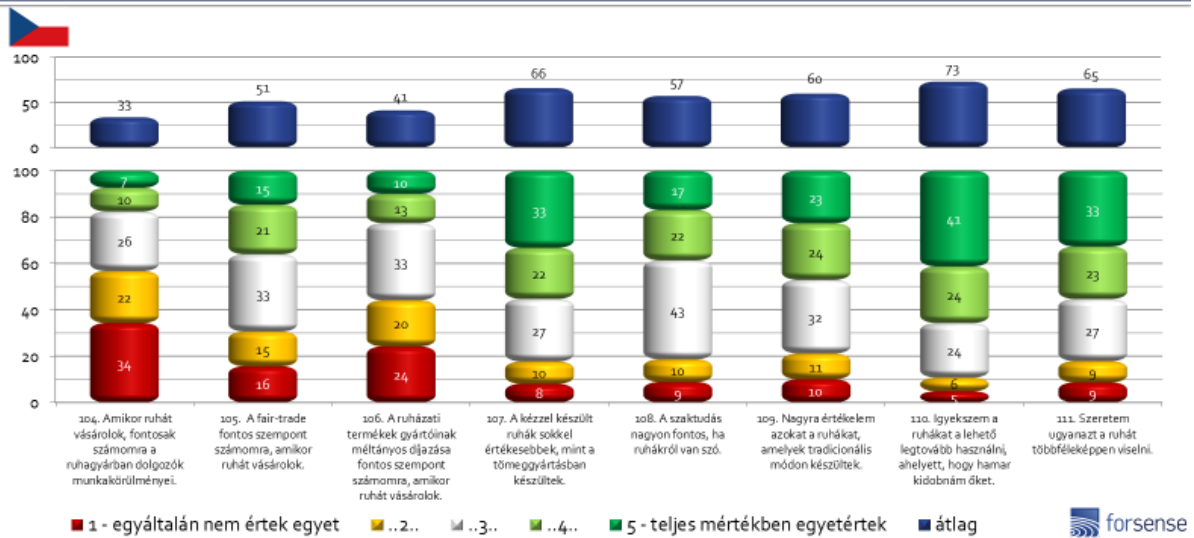
Az emberekben sokféle gondolatot, érzést és reakciót vált ki a klímaváltozás jelensége. Kérjük, jelöld, hogy a következő állítás mennyire jellemző Rád!

Mennyire értesz egyet a következő fenntartható divattal kapcsolatos megállapítással?

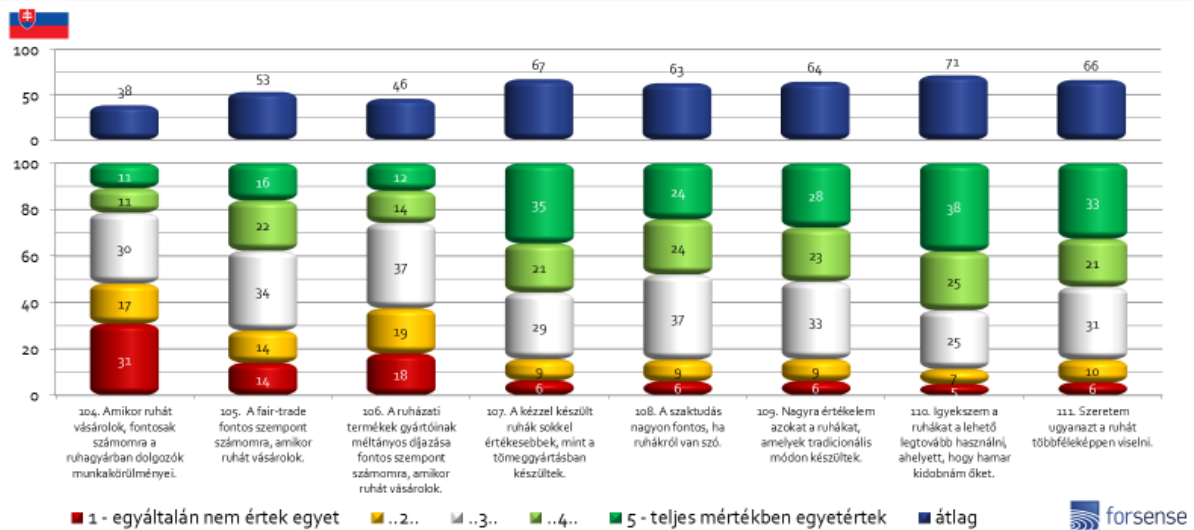

Mennyire értesz egyet a következő fenntartható divattal kapcsolatos megállapítással?

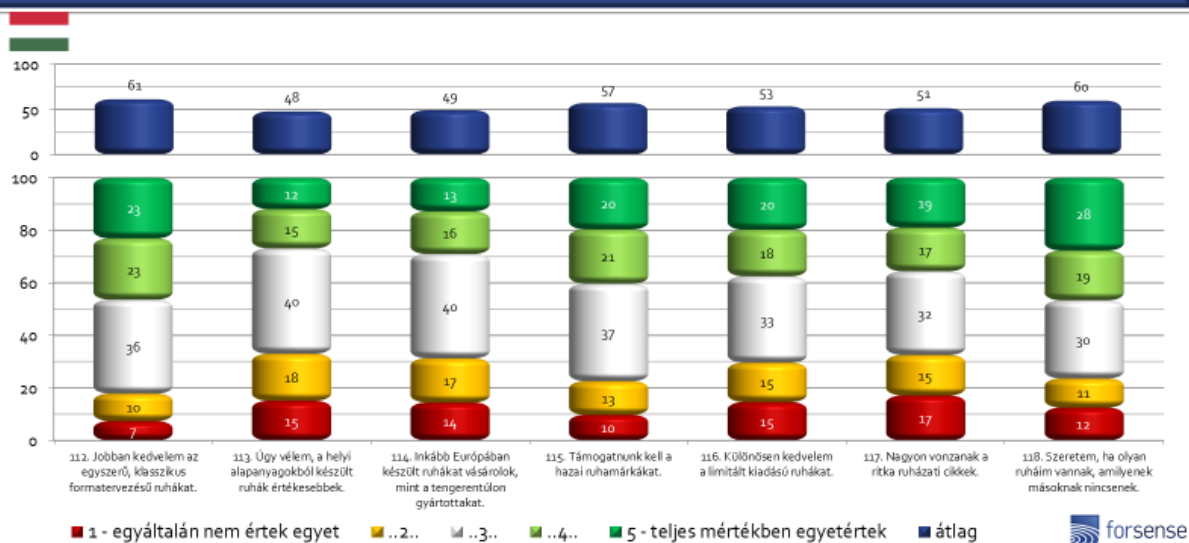
forsense

Mennyire értesz egyet a következő fenntartható divattal kapcsolatos megállapítással?

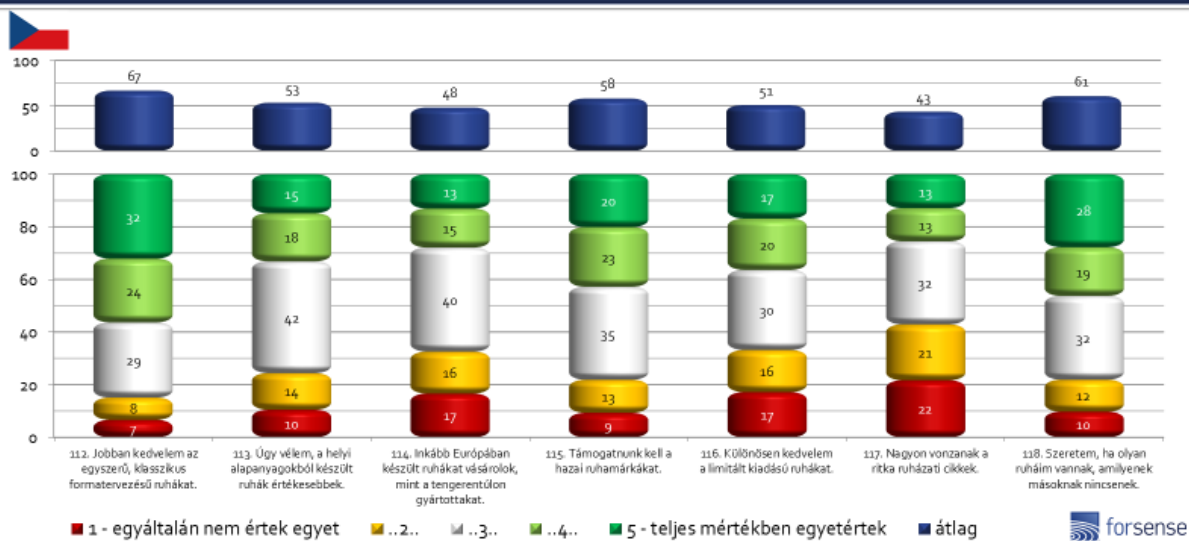

forsense

Mennyire értesz egyet a következő fenntartható divattal kapcsolatos megállapítással?

Mennyire értesz egyet a következő fenntartható divattal kapcsolatos megállapítással?

Mennyire értesz egyet a következő fenntartható divattal kapcsolatos megállapítással?

